

Let 4 št 4 leto 2011

Gibanje 99%: z izključevanjem do skupnosti

Bojan RADEJ

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.42(0.034.2)

RADEJ, Bojan

Gibanje 99% [Elektronski vir] : Z izključevanjem do skupnosti /
Bojan Radej. - El. knjiga. - Ljubljana : Slovensko društvo
evalvatorjev, 2011. - (Delovni zvezki SDE ; 2011, št. 4)

Način dostopa (URL): <http://www.sdeval.si/Studijska-komisija/Gibanje-99-z-izkljucevanjem-do-skupnosti.html>

ISBN 978-961-92453-8-5

259237120

Kazalo vsebine

Povzetek / Abstract	4
1 Uvod	5
2 Modalitete systemskega izključevanja	7
3 Problemi vertikalnega povezovanja gibanj	11
4 Horizontalna različnost gibanj	14
5 Protisistemska matrika	19
6 Presečno povezovanje gibanj družbeno izključenih	25
7 Sredinsko preoblikovanje nasprotja med sistemom in protisistemom	30
Uporabljeni viri	36
Predstavitev »Operacije Ižabalesku« iz Beograda	40
Kolofon	41

Zgodovina besedila:

Prva verzija tega besedila je bila objavljena v angleščini v Delovnih zvezkih Slovenskega društva evalvatorjev, št 1/2009 ([http://www.sdeval.si/attachments/181_sde_dz1-09_\(17apr09\).pdf](http://www.sdeval.si/attachments/181_sde_dz1-09_(17apr09).pdf)). Leta 2011 je bil prispevek sprejet na konferenci »How to study transnational social movements« (A networking workshop for social movement researchers, 28-29 September 2011, University of Gothenburg, Sweden, Gothenburg Centre of Globalization and Development (GCGD) and CSM)

Besedilo v sedanjih različici je pripravljeno kot eno od poglavij knjige »Sredinsko presečno vrednotenje družbene kompleksnosti« (B. Radej, M. Golobič, M. Macur, L. Jurančič Šribar; v pripravi na izid septembra 2012).

Zahvale:

Iskreno se zahvaljujem Aleksi Golijaninu, osrednjem akterju »Operacije Ižabalesku« (<http://anarhija-blok45.net1zen.com/>), nekomercialne komunalne založbe iz Beograda (glej predstavitev na strani 40), ki je bil vsa leta ukvarjanja s tukaj predstavljeno tematiko prvinski vir najbolj dragocenega branja, ki jo je večinoma sam tudi prevedel. Po njegovem prevodu izbora besedil in odlomkov Gustava Landauerja je naslovljen tudi pričujoči prispevek.

Predlog za citiranje:

Radej B. Gibanje 99%: z izključevanjem do skupnosti. Ljubljana, Slovensko društvo evalvatorjev, Delovni zvezek, let. 4, št. 4 (december 2011), 42 str., <http://www.sdeval.si/Studijska-komisija/Gibanje-99-z-izkljucevanjem-do-skupnosti.html>

Gibanje 99%: z izključevanjem do skupnosti

Bojan Radej

Povzetek: Pojav protisistemskega globalnega Gibanja 99% opozarja, da je treba družbeno dinamiko proučiti tudi s stališča sistematičnosti njenega izključevanja. To je posledica stoletnih sistemskih prizadevanj za uniformno uresničevanje univerzalnih vrednot dobrega življenja skupnosti, ki pa se je na koncu izrodilo v kuliso sistemskega spektakla za katero se potihoma koncentrirajo moč družbeno neodgovorne manjšine. Zato se sprašujemo, podobno kot se je pred dobrim stoletjem že Landauer, kako z izhodišč sistematične družbene izključenosti večine ljudi zasnovati avtonomno protisistemsko skupnost. V prispevku razvijemo protisistemsko razlago družbene dinamike z izhodišč sredinske metodologije proučevanja. Najprej obravnavamo razsežnosti družbenega izključevanja. Njegova sistematičnost je zaslužna, da se v odzivu žrtev izključevanja porodi sistem vzporedna protisistemsko družba. »Ležava« je, da so protisistemski gibanja raznovrstna in imajo zato odpor do medsebojnega povezovanja v stalnejše strukture, zato se niso zmožna vzpostaviti enovito in delovati povezano nasproti sistemu. A pomembno je upoštevati, da protisistemski gibanja niso zgolj programske ampak tudi akcijske enote. Njihova akcijska in programska plat sta pogosto neuravnovešeni in ravno v tej »nenačelnosti« se skriva še zelo slabo izrabljen potencial protisistemskega povezovanja. Prispevek razvije presečno metodo povezovanja protisistemskih gibanj kot podlago za preoblikovanje razmerja med sistemom in protisistemom v »neizključevalni sredini« (Wallerstein). To ima zanimive posledice in najprej navaja k postantagonističnemu razumevanju razmerij med sistemsko in protisistemsko družbo ter podaja raznovrstne strategije ustvarjanja neke povsem drugačne družbenosti.

Ključne besede: Družbeno izključevanje, nesomernost, protisistem, avtonomija, deljena suverenost.

Movement 99%: Through Exclusion to the Community

Bojan Radej

Abstract: Emergence of the antisystem movement consisting of the 99% majority of globally excluded population indicates the increasing need to study social dynamics from the aspect of social exclusion. Systemic exclusion is the result of a persistently uniform implementation of universal values which has been perverted in the end into spectacular stage scenery behind which the concentration of power and influence of the socially irresponsible minority quietly takes place. This raises a question, already asked by Landauer a century ago, on how to produce autonomous antisystem sociality from the aspect of social exclusion. The paper proposes a new approach to these inquiries which is based on mesoscopic methodology of the theory of complexity. It begins with a review of social exclusion's modalities. Its systematic nature induces the emergence of an antisystem sociality, which is internally diverse and favours unstructured interactions among participating antisystem actors. For this reason they are not capable of structuring their antisystem potentials on a more operational basis and to impose their demands more effectively and sustainably. Nevertheless, the paper emphasises that antisystem groups are not purely programmatic units with incompatible antisystem visions but also activist units. But there is usually an imbalance between programmatic and activist performance of antisystem groups. The paper suggests that it is exactly their program-activist »inconsistency«, not their programmatic ideals, which give rise to their coordinative and collaborative capabilities. The novelty approach is explicated in the mesoscopic perspective of »the unexcluded middle« (Wallerstein). This perspective requires us to reformulate the conventional antagonistic relation between the system and the antisystem. This shift in approach produces interesting implications and offers wide new possibilities for establishing the core of new sociality for the 99% of the globally excluded. (proof reading Slavica Miletić).

Keywords: Social exclusion, incommensurability, antisystem, autonomy, shared sovereignty

1 Uvod

Enovite masovne skupnosti razpadajo! Westfalski ideal (1648) moderne nacionalne državne suverenosti s teritorialno integriteto nedotakljivih meja, z reprezentativno demokracijo in enovito strukturo oblasti, je postal del preteklosti. Razlogi niso povezani le z globalizacijo in internacionalizacijo držav, ki v vse več zadevah zahteva usklajeno delovanje nacionalnih suverenov in prenaša njihovo avtonomijo na nadnacionalne entitete in poraja novo obliko »deljene suverenosti«. Od devetdesetih let XX. stoletja dve nasprotujoči silnici nepovratno trgata vitalno tkivo klasičnega koncepta države tudi od znotraj. Suverenost držav ni več podprta z argumenti, ki bi bila neodvisni od procesov, ki potekajo zunaj nje in v njej. Na eni strani se mora struktura oblasti prilagajati naraščajoč neodvisnosti zaradi megatrendu globalizacije, ki jo usmerjajo na vse več področjih med katerimi je najvplivnejši imperativ povečevanja globalne konkurenčnosti in prostega pretoka kapitala. Posledično ostajajo socialni in ekološki vidiki, ki predvsem zadevajo lokalno prebivalstvo, v družbeno podrejeni vlogi. Na drugi strani se mora struktura oblasti odzivati na vse bolj glasne zahteve posameznikov in ožjih skupnosti po večji avtonomiji pri uresničevanju vsakodnevnih zadev, kar je dosežek akumulirane ekonomske moči ljudi, njihove vse višje izobraženosti ljudi in s tehnološkimi spremembami povezane vse večje neodvisnosti od centrov moči.

Kot je opazil že Castells (1997), se je na prelomu XX. stoletja klasična država, znašla med tnalom in nakovalom, ker mora vsako prilagoditev na zunanje zahteve plačati z notranjim nezadovoljstvom in obratno, čim bolj poudarja socialno in ekološko plat komunalnih zadev, tem manj globalno učinkovito postaja njeno gospodarstvo, čim bolj so uspešne mednarodno, tem manj predstavljajo svojo nacionalno konstituenco. Za svojo celovitost ji ne uspe poskrbeti z vključevanjem na podlagi zasledovanja univerzalnih vrednot, kakor je idealizirala svojo vlogo na začetku (s svobodo, bratstvom, enotnostjo) ampak je njena strategije kohezije na podlagi enoumja na koncu nujno postala odkrito represivna (Vaneigem, 1965) in sistematično izključevalna. Za Wallersteina (2006) je že cela politična zgodovina modernega sveta vsaj od XVIII. stoletja naprej v veliki meri hkrati tudi zgodovina prestavljanja ločnic med sistemsko vključenimi in izključenimi.

V razmerah, ko strukture oblasti vse težje usklajujejo svoje ravnanje s potrebami tistih, ki jih postavljajo, je moderna država zapadla v sistemsko krizo (Wallerstein, 1999), ki je tudi kriza sistemske legitimnosti. Leta 2000 je globalna statistična raziskava Združenih narodov pokazala, da se kar dve tretjini ljudi ne čuti reprezentiranih z delovanjem njihovih vlad (Kreisler, 2001). Chomsky navaja javnomnenjske raziskave, da ljudje obstoječi družbeni in ekonomski red s 60 do 80 odstotnim strinjanjem označujejo kot krivičen (v Halpin, 2007). EU je leta 2005 sprejel krovno razvojno strategijo skupnosti (Lizbonsko), ki ji je nasprotovalo 64 odstotkov vprašanih, v Sloveniji celo 82 odstotkov

(Eurobarometer, februar 2005, vprašanje 8b, str. 37). V novejši raziskavi se 82 odstotkov Nemcev počuti politično brez moči (Henning, 2007). Leta 2011 so po svetu izbruhnile demonstracije, ki se odvijajo v imenu 99 odstotkov prikrajšanih in opeharjenih, na hrbtih katerih se rešujejo spodletele igre sistemsko najbolj privilegiranih.

Wallerstein (2006) v uvodu v analizo svetovnih-sistemov spomni, da je francoska revolucija (1789–1799) uveljavila dve za tiste čase posebej pomembni ideji: prva je, da politične spremembe niso nič izjemnega ali nenavadnega, temveč je normalna in konstantna in pravzaprav zaželena. Druga je, da suverenost izvorno ne pripada niti monarhu, niti zakonodajnemu telesu ampak ljudstvu. Države nimajo pravic, samo ljudje imajo pravice, je nedavno spet spomnil nemški filozof Habermas (2011). Po revoluciji je uveljavitev principa moderne države kot sistema civilne oblasti pomenila, da je med nosilce oblasti kot sistemom in civilno družbo kot protisistemom (Wallerstein, 2006) vsajen boj nasprotij (Goldman, v Schumaker, 2010) povezanih s potegovanjem za prevlado sistema nad protisistemom, reda nad svobodo. Temeljni princip oblikovanja in vzdrževanja sistema je izključevanje – najprej nedržavjanov, sčasoma vseh drugačnih, samovoljnih, avtonomnih, netipičnih, ki odstopajo od okvirov meritokratske oblasti. Nasproti države kot izključevalnega sistema se vzpostavijo raznovrstna protisistemska gibanja (delavska, feministična, radikalci, verske in etnične skupine, protiglobalistična), ki prakticirajo raznovrstne oblike nasprotovanja sistemu kot so umik, neubogljivost, nesoglasje, kljubovalnost (*counter-conduct*), zavračanje, odpor, upor, odpadništvo (Foucault, 1997).

Zrela sodobna družba je skupnost kategorialnih nasprotij. Prizadevanja za svobodo avtonomnega posameznika do države in skupnosti druge do druge, pa tudi vrednotnih sistemov med sabo, učinkujejo proti težnjam k družbenem poenotenju. V teh razklanih razmerah so univerzalne podlage družb brez moči, da odbranijo njihovo celovitost. Poenotenje zahteva odpoved razlikam in podreditev dominantnim okvirom skupnega imenovalca – vendar pa skupni imenovalci v zrelih sodobnih družbah ne obstaja več. Govoriti o obče veljavnem je nujno, če hočemo doseči povezanost, vendar se je obenem tega treba tudi bati (Gunderson, Holling, 2001), ker ni dosegljivo brez izključevanja.

Zato je smiselno pri proučevanju družbene dinamike (sistema in protisistema) *izhajati iz izključevanja kot organizacijskega principa in razlagalnega okvira*. Enovitost družbenih pomenov ni več odločilno povezana le s poenotenjem na univerzalnih podlagah ampak vse bolj z uresničevanjem celega spektra strategij razločevanja in izključevanja drugačnih. To navaja k prelomu s klasičnim pristopom, ki družbene zadeve obravnava z izhodišč vrednot, ki so kot univerzalne, mišljene vključevalno. Ideja, da je sistemsko izključevanje nerazdvojno s sodobno državo, je porodila radikalen odgovor, ki ga je že na prelomu v dvajseto stoletje izrazil nemški radikalni socialni teoretik Gustav Landauer z naslovom enega svojih kratkih spisov »Z izključevanjem do skupnosti« (1900). V njem

zapiše, da si je treba prizadevati zasnovati skupnost izključenih, ki so pripravljeni zapustiti zavetje, ki ga nudijo oblasti in tvegati kar je potrebno, da bi lahko v avtonomni skupnosti živeli dostojno kot celovita človeška bitja.

Vzdrževanje protisistemske družbenosti predstavlja velik in doslej nerešen problem v radikalni metodologiji in v praksah protisistemskega delovanja. Protisistemske skupine zaradi svojega značaja instinktivno zavračajo hierarhične ali kakršnekoli drugače strukturirane povezave, ki vedno grozijo, da se spržejo v dominacijo in paternalizem manjšine nad večino. Na drugi strani so neke vrste povezav vendarle nujne, glede na množičnost protisistemskih gibanj, njihovo različnost, izrazite težnje h globalnem delovanju in usmerjenosti k doseganju daljnosežnih ciljev. Če torej najprej izhajamo iz izključevanja kot principa gradnje skupnosti in temu dodamo odpor protisistemskih gibanj do uveljavljenih načinov strukturiranja, se rodi vprašanje, kako organizirati protisistemska prizadevanja, da bodo z njimi povezana gibanja sploh kos radikalnim izzivom, ki si jih postavljajo nasproti sistema. Kako povezati oblike družbenosti, ki so za vladajoči sistem atipične, ne da bi pri tem zahtevali njihovo predhodno poenotenje?

Tako, kot je zastavljeno vprašanje se zdi, da bo treba rešitev iskati v smeri kompleksnih ureditev, ki so sposobne premoščati med neformalnimi in formalnimi načini delovanja in se odvijajo na več ravneh hkrati in to po prizadevanjih, ki se zaradi načelnih razlik med posameznimi vrstami protisistemskih gibanj – *reformnim, revolucionarnim in avtonomnim* – odvijajo ločeno drugo od drugega. V nadaljevanju je razvit pristop, ki mikroskopsko delujoča gibanja poveže samo mezoskopsko ali sredinsko. Ovire načelnih razlik med nosilci različnih protisistemskih programov je mogoče zaobiti z vztrajanjem v vmesnem oziroma presečnem prostoru med njimi. To je možno zaradi razlike med možnostmi načelnega protisistemskega opredeljevanja, ki so ideološko neomejene in možnostmi praktičnega delovanja gibanj, ki so realistične zato nujno prihaja do odstopanja prakse od programskih opredelitev. Posledica so »nenačelne« oblike protisistemskega delovanja, ki pa ravno zato, ker so hibridne, omogočajo presečno sodelovanje med zasledovalci različnih protisistemskih načel oziroma programov. Na podlagi izhodiščnega razlikovanja na primarni ravni se na sekundarni ravni izobikujejo presečni protisistemski korelati – *participativna, skupnostni ali bojeviti*. Prehod s primarnih na presečne, sekundarne podlage razlage protisistemskih možnosti pomembno spreminja ustaljeni način obravnave odnosov med sistemom in protisistemom. Sredinski pogled proizvede novo pozicijo za obravnavo tega usodno privlačnega nasprotja.

2 Modalitete systemskega izključevanja

Za proučevanje družbenih zadev lahko rečemo, da izključevanje le izjemoma, kot na primer v najbolj grobih oblikah totalitarnih sistemov nastopa v čisti obliki. Niti vključevanje praviloma ne nastopa kot popolno afirmativno sprejemanje drugačnih

vzemimo z odprtostjo do tujcev, ampak je značilno le za tesno povezane in ožje skupnosti kot je družina. Strogo izključevanja ali strogo vključevanje sta skrajni možnosti, ki kot koncepta nimata velike izpovedne moči za razlago nasprotij v masovni demokratični skupnosti. V zreli sodobni družbi je treba pojave izključevanja iskati na intervalu možnosti med tema dvema skrajnostma. To preprosto nakazuje na obstoj in velik pomen različnih vmesnih nivojev ali gradacij izključevanja.

Za celostno razmišljanje o perspektivah zrelih sodobnih družbah postane vse, kar je izključeno, osrednjega pomena. Če pri razlagalni družbenih zadev izhaja iz večslojnosti izključevanja potem je treba hipotetizirati, da bo notranja dinamika masovnih demokratičnih skupnosti v prihodnje odvisna od prepleta različnih strategij družbenega izključevanja. Tukaj izključevanje najprej ni več razumljeno negativno. To, kar je izključeno ni nekaj marginalnega, nonsens ali napaka (Lye, 1996), ampak postane vodilo našemu kritičnemu motrenju. Razmejevanje med tem kaj nek družbeni konstrukt ali znanstveni koncept vključuje in kaj izključuje je pri de Hoop Schefferjevi (2007) osnovna podlaga vsakega političnega mišljenja.

Za Derridaja je vsak konstrukt, in družba niti ni logično objektiven ampak le ideološki konstrukt, možen le s tem, kar se pri tvorbi konstrukta iz njega izključi (Nash, 1994). Takrat, ko je družbeni konstrukt vzpostavljen postane njegova notranja struktura prejudicirana in uveljavljena kot struktura premoči, ki omogoča njenim članom uresničiti le kaj od tega, kar je v naprej predvideno (Derrida, 1985). Tako tisto, kar ima konstitutivno moč vedno ostane omejeno nase, ker konstitutivnost proizvaja izključevanje (Lorey, 2008). Analogno je v Foucaultovi Arheologija znanja znanje proizvedeno diskurzivno, torej izključno v okviru nekega sistema pravil, ki vodi spoznavanje realnih objektov ali resničnih trditev. A ko neka trditev enkrat preneha veljavnosti in je stacionarno formirana kot resnica, se upira spreminjanju in ima težnjo k vsaki možni posplošitvi.

V vsakem družbenem konstrukt in v vsakem konstrukt znanja je vedno prisoten »ireduktibilen vidik ne-prisotnosti«, ki ga Derrida imenuje *différance*. Gödel je za matematične konstrukte že na začetku dvajsetega stoletja dokazal, da nobena resnica ni samozadostna v lastnem okviru utemeljevanja, ker je ni mogoče pojasniti brez reziduala, ki je razložljiv šele v nekem drugem sistemu matematičnih trditev. Zaradi tega, ker vsebujejo nepojasnen rezidual, se noben konstrukt ne more nepristransko reflektirati zgolj v okviru svojih lastnih določljivk. To Derridaja (2002) privede do nujnega sklepa, da je v jedru vsake opredelitve diferenca, ne esenca, *da je potemtakem bistvo to, kar nek konstrukt izključuje* in vse, za kar je slep, ne to, kar (pravi da) zajema in je proizvod zaslepljenosti z neko strategijo uveljavljanja družbene premoči nad drugačnimi. Vsak univerzalni pomen in vsak družbeni konstrukt, naj si bo to struktura oblasti ali znanja, je utemeljena z represijo in izključevanjem, ki sta njegov pogoj. Tako ravno tisto, kar je

pogoj oblikovanja nekega urejeno osmišljenega sistema, namreč izključitev nesmislov, obenem zagotavlja, da tak sistem ostane nepopoln (Derrida, 1985). Zato noben način izgradnje družbene celovitosti ne more ubežati nasilju izključevanja (Hurst, 2005).

Izključevanje je drugi obraz prizadevanj za celovitost (Hossay, 2001) na podlagi poenotenja in homogenizacije navznoter, kar uvede nepremostljiv konflikt med posameznika in družbo. Vzemimo, delitev dela člane družbe funkcionalno specializira, da poveča njihovo storilnost, vendar jim obenem odvzame celovitost in člane podjarmi celoti (Golijanin, v Camatte, 2003). Tudi pravni red storitve države pogojuje s tem, da se mu državljani podredijo. Podlaga notranjega ustroja demokratične države je izključevanja članov z njihovim vključevanjem (Wallerstein, 1989) oziroma »vključevalno izključevanje« (Carbado in dr., 2008). Gre za diskriminatorne oblike vključevanja, ki so posplošene v socialni državi, ki socialnih storitev ne preskrbuje univerzalno ampak meritokratsko pod podrobno določenimi izključevalnimi pogoji, ki prejemnike spravljajo v odvisnost.

Holloway (2004) trdi, da se družbene vezi lahko vzpostavljajo samo skozi družbeno pretrganost. Prvi razlog za to lahko vidimo v izključevanju na relaciji posameznik – država (mikro – makro). Drugi razlog za je makroskopsko izključevanje kot družbenotvorna forma, ki se izraža skozi antagonistična družbena razmerja kot na primer v ekonomiji med delom in kapitalom ter v politiki med ideološko levico in desnico ali med elito in multitudine (Negri, Hardt, 2000). Družbeni konflikt v obliki antagonizma vzdržuje binarno obliko izključevanja, zato jo razločimo od nebinarnega ali pluralnega izključevanja med nesomernimi kategorijami za razlago multipolarnih družbenih pojavov na mezo ravni družbe (Radej in dr., 2011).

Kratek izlet v stran! Prvotno je bila antagonistična forma izključevanja podana za razlago materialno pogojenih dihotomij v ekonomiji, medtem ko so za razlago multipolarnih družbenih pojavov v njihovi nematerialni razsežnosti, se pravi v mreži nasprotij vrednot, različnih kultur in simbolov, s katerimi so lahko izražene, razvite teorije, ki izhajajo iz nesomerno konceptualiziranih nasprotij, ki so podlaga mezoskopskih oblik družbenega izključevanja (Radej, 2011). Nesomerna oblika družbenega konflikta ne vsebuje ideje, da je med dvema resnicama samo ena pravilna ampak je povezana s tem, da med nasprotji ni skupnega imenovalca in jih moramo obravnavati v različnih kategorijah. Zato je pravih več resnic in te niso medsebojno skladne. Na to možnost opozorita že Kuhn in Feyerabend z utemeljitvijo argumentov v podporo tezi o nesomernosti znanja, ki nastaja v okviru različnih znanstvenih ved, na primer fizike in kemije, in znanstvenih paradigem, vzemimo pozitivistične in konstruktivistične, in s tem utemeljita, da je resnica (zlasti o družbenih zadevah) lahko le razklana. Razen spoznavanja različnih modalitet družbenega izključevanja je tukaj pomembno ugotoviti, in to upravičuje regresijo, da se spreminjanje

oblik družbenega konflikta odraža tudi v spreminjanju narave in oblik družbenega izključevanja.

Ne glede na različne dejavne forme družbenega izključevanja je jasno, da je izključevanje sistematično. Odgovor žrtev na to so nove in radikalne oblike izključevanja, ki so prostovoljne, kot na primer samoizključenost.

Nekaterim je prostovoljna marginalizacija primernejša družbena strategija kot vključitev v družbeni red, ki je po njihovem mnenju sistematično krivičen. Raje, kot da bi svojo izključenost jemali kot žrtve za dokaz zatiranja, sistematično izključeni razvijejo nasprotovanje in odpor ter svoje moči preusmerijo v uveljavljanje avtonomije (Knudsen, 2006) in s tem neodvisnosti od sistema. Wallerstein (2002) ta samoizključena gibanja poimenuje protisistemska. Posebej močno so se razmahnila v devetnajstem stoletju, ko so zajemala predvsem civilna, nacionalno osvobodilna in etnična gibanja, sindikalne in anarhistične skupine. Njihov pojav je izraz zavračanja avtoritete uradne družbe in paternalizma (Piper, 2010) ter centraliziranih in hierarhičnih oblik upravljanja skupnosti značilne za razredne družbe, avtorska verstva, evropski univerzalizem, globalistični neoliberalizem, kulture spolnega šovinizma in rasnega razlikovanja (Jun, v Marshall, 2011). Politično avtoriteto in reprezentativne oblike demokracije samoizključeni prezirajo z istim odporom kot totalitarne strukture vladanja. Namesto na avtoriteti svojo družbenost zasnujejo na osebni in kolektivni avtonomiji kot izvorni pravici, iz katere so izvedene vse institucije zrelih družb.

Posledica dihotomnega izražanja družbenih razmerij izključevanja je negativna opredelitev oziroma »negativna denominacija« (Habermas v Balibar, 2007) gibanj kot protivojnih, protifašističnih, protikapitalističnih, protiglobalizacijskih, protirasističnih, protirazvojnih, protivarčevalnih, protielitističnih, protimilitarističnih, protipotrošniških. Negativna definicija gibanj je posledica negiranja prevladujočih družbenih odnosov, ki jo Wright (2003) imenuje protipolitika. Boj za emancipacijo je vedno boj proti, ker mora stopiti v konflikt z ekspanzijo silnic nadmoči (Holloway, 2004). Metoda negativne opredelitve ima korenine v starogrški vzvratni poti, »*via negativa*« (Plotinove Eneade), ki absolutne pojme (na primer bog) opisuje s tem, kar niso (Bookchin, 1995), ker naš um, dokler ni povsem prost vseh misli, in um filozofa ni nikoli izprazen, ne more dojeti Enege. Skratka, protisistemska družbenost ima veliko obrazov, a večinoma samo en in horizont, ki ga določa strategija preloma (Diefenbach, 2007). Zato obstaja veliko radikalno različnih odgovorov na vprašanje kako protisistemsko delovati (Klein, 2001, v Rossiter, 2006). Posledično so načini protisistemskega delovanja raznovrstni, kar protisistemske fronto dela široko in razpršeno.

Protisistemske gibanje torej ni kolektiviteta, zgrajena na skupnih podlagah ampak njegovi izrazi ostajajo individualistični (Virno, 2004). Gibanje je multituda oziroma

mnoštvo, ki ne teži k politični enotnosti ampak k individualizaciji univerzalnega in se nahaja na sredini med posamičnim in kolektivnim (Virno, 2004). Svojih pristojnosti »multitida« nikoli ne delegira višjemu suverenu kot jo »ljudstvo« (Virno, 2004) in si ne zastavlja vprašanj o univerzalnem, kot podlagi poenotenja. Univerzalno zanjo ni več pozitivna obljuba vključevanja ampak negativna premisa izključevanja (Virno, 2003). Protisistemske v prvi vrsti teži k dekonstrukciji družbenih univerzalizmov, a to ne pomeni tudi k dekonstrukciji skupnostne ideje. Od tod se vračamo k vprašanju kako zagotavljati kolektivno produkcijo realističnih skupnostnih alternativ (Bourdieu, 2001) sistemskemu izključevanju brez predhodnega poenotenja izključenih oziroma z izhodišč njihove nepremostljive različnosti?

3 Problemi vertikalnega povezovanja gibanj

V literaturi je bilo že večkrat poudarjeno, da je logika strukturiranja in povezovanja protisistemskih gibanj v vertikalni smeri (Haug, 2011) še slabo raziskana, kljub temu pa mu teoretiki protisistemskih gibanj ne posvečajo velike pozornosti (Schaefer Caniglia, Carmin, 2005). V praksi gibanja običajno delujejo samo na eni ravni in samo z izhodišč ene izmed treh osnovnih protisistemskih domen (reformna, revolucionarna, avtonomna; McLeish, 2003; naslednje poglavje), zato se razvijajo le ločene razlage načinov njihovega povezovanja in skupnega nastopanja, ki druga drugo jemljejo kvečjemu kot objekte kritike in zavračanja. To gibanja potiska v medsebojno izolacijo in ohromi njihove skupne protisistemske potenciale.

O protisistemskih gibanjih je treba kljub njihovi izvorni težnji po neodvisnosti in medsebojnem razlikovanju, zaradi različnih razlogov kljub temu pogosto razmišljati povezovalno. Najprej gre za to, da so gibanja sama po sebi večnivojski pojav, ki se razteza med mikro ravno posameznih gibanj in makro ravno njihovih organiziranih mrež, med njima pa na vmesni oziroma mezo ravni prevajajo pravila organiziranja, standardi delovanja, orodja, platforme in druga infrastruktura ter organi skupnega odločanja.

Nekatera gibanja so mikroskopska in zagovarjajo delovanje od spodaj navzgor (angl. *grassroot*) druga deluje na makro ravni in obratno zagovarja delovanje od zgoraj navzdol (angl. *summit*, Rossiter, 2006). Rousset je opisal ravno ločitev na tej črti, do katere je prišlo na Svetovnem socialnem forumu (2009), ko so gibanja iz prve in druge skupine organizirala celo ločeno delovanje. Forum tako ni uspel ustvariti pogojev presečne interakcije na makro ravni (Padovani, Tuzzi, 2004), ki bi se porodile z delom mnogovrstnih gibanj na mikro ravni (McLeish, 2003). Primer povezovalnih težav, ki je neposredna posledica protisistemske vertikalnosti je opisala Emma Dowling (2005) po udeležbi na Evropskem socialnem forumu leta 2004 v Londonu. Na forumu sta se med udeleženci oblikovala dva tabora, ki jih imenuje »horizontalni« in »vertikalni«, ki so

puščali kaj malo možnosti za diagonalizacijo med njimi. Prvo skupino so predstavljale majhne lokalne mreže in gibanja, ki delujejo od spodaj in skupine šibko povezanih posameznikov. Drugo so sestavljali predstavniki sindikalnih organizacij, velikih mednarodnih gibanj in tistih, ki so se večinoma ukvarjali z organiziranjem množičnih demonstracij proti neoliberalizmu. Vertikalni so se zavzemali za profesionalno delovanje, vprašanja družbenih in političnih sprememb od zgoraj, ki jih najbolje uveljavljajo tisti, »ki najbolje poznajo probleme«. Zanje izziv povezovanja protisistemskega gibanja ni zgolj sredstvo za doseg posamičnih ciljev ampak gre za prizadevanje, ki vzpostavlja infrastrukturo delovanja in razvija nove trajnejše družbene prakse (Breines, 1989). Horizontalci so na drugi strani zagovarjali volontersko delovanje, inkluzivne pristope, konsenzualno odločanja, nehierarhično delovanje in etične refleksije.

Povezovalno razmišljanje v vertikalni smeri je poleg tega potrebno zaradi ne tako redkih masovnih akcij ali zborov, ki zahtevajo začasno vzpostaviti funkcionalno organizacijo in protisistemsko hierarhijo ter minimalno poenotenje med gibanji. Masovnost predstavlja velik izziv vzemimo pri organizaciji protisistemska globalnih forumov kot so Svetovni zbor o informacijski družbi (*World Summit on the Information Society*), Svetovno gibanje za pravičnost (*Global Justice Movement*; cf. Daphi, 2011) in največji, Svetovni socialni forum (*World Social Forum*), ki zbere tudi blizu 150 tisoč aktivnih udeležencev (januar 2004 v Mumbaiju in januarja 2005 v Porto Alegre). Demonstracij proti sistemu, ki so lahko še bistveno množičnejše niti ne omenjamo (Camatte je v sedemdesetih letih to obliko delovanja itak označil za povsem nezadostno in preseženo, ker se kot refleksna reakcija v veliki meri odvija na terenu sistema), ker imajo še bistveno enostavnejšo notranjo organizacijsko strukturo kot je potrebna za izvedbo forumov. Globalni forumi skušajo maksimirati možnosti za aktivno participacijo in izmenjavo posameznikov ter gibanj in kreativno integrirati vse prispevke v kolektivni dosežek kot skupno dobrino (McLeish, 2003). Forumi pomenijo obetaven prelom tudi s prakso rutiniziranih mednarodnih konferenc, ki s svojo funkcionalno učinkovitostjo, *ex-cathedra* pristopom, vključevanjem moderatorjev in drugih posrednikov..., same povzročajo vsakršno ločenost med njimi.

Vsak poskus uvajanja poglobljenih oblik koordinacije, ki naj vsa gibanja naravna v isto smer, kar je pogoj njihovega skupnega nastopa (Vaneigem, 1965), vedno povzroča hude organizacijske probleme. Znan je primer »orientacijske debate« Situacionistične internacionale (Internacionala je bila eden od glavnih vzvodov študentskega upora leta 1968), ki se je odvijala med jesenjo 1968 in aprilom 1972 in je sprožila plaz izključitev in izstopov. Po tej debati se Internacionala ne le nikoli več ni pobrala ampak je to označilo tudi njen konec (Ford, 2004).

Dosedanje izkušnje vertikalnega povezovanja kažejo na velik razkorak med načelnimi opredelitvami in praksami protisistemskih gibanj (Dowling, 2005). Vedno je vzemimo

prisotna močna težnja k hierarhičnemu strukturiranju organizacijskega jedra povezave. Posebej je bila izražena na sedmem svetovnem socialnem forumu v Nairobiju, kjer je manjša skupina posameznikov obvladovala celoten proces. Vsa ostala sodelujoča gibanja so bila postavljena kvečjemu v položaj podizvajalcev organizacijskem komiteju, ki je samostojno sprejemal odločitve (Rousset, 2009).

Evropskem socialnem forumu se je po prvih letih delovanja dogodilo ravno nasprotno (Vivas, Antentas, 2008). Doživel je poraz nestrukturiranosti: na eni strani so uspeli preseči centraliziran organizacijski in sintezni pristop, a so kmalu zapadli v krizo perspektive, ker forum ni razvil samovzdržujoče organizacijske oblike niti jasne intelektualne vizije. Težnja protisistemskih gibanj k čim bolj ohlapni organizacijski obliki povezovanja je posledica njihove zavestne težnje k nestrukturiranim oblikam delovanja. Potreba po nestrukturiranosti je naravna reakcija na prestrukturirano družbo (Freeman, 1996). Proučujoč feministična gibanja je Jo Freeman ugotovila, da so nestrukturirane skupine zelo uspešne pri mobilizaciji gibanj in pri tem, da pripravijo ljudi do pogovora o njihovih življenjih, o tem kaj je zanje pomembno, kaj najbolj pogrešajo in kaj bi radi počeli, kako bi radi sodelovali pri kolektivnih prizadevanjih in v čem si najbolj želijo biti prepoznani. Ko pa so skupine enkrat mobilizirane in začnejo delovati, ne morejo več ostati nestrukturirane. V konkretnih akcijah nestrukturirane skupine niso uspešne, ker akcije zahtevajo organizacijo, enotna pravila in omejevanje izražanja razlik (Freeman, 2000). Če ni šefov in ima v gibanju vsakdo enako besedo potem ne more biti organizacije. To je kot v filmu *»La Commune«*, s katerim Watkins proučuje nasprotje med nujnostjo egalitarne revolucije na eni strani in nepremostljivimi težavami njenega vzdrževanja v velikih skupnosti na drugi, ko v *Club des Prolétaires* nek lik pravi: »Vsi debatirajo, nihče pa ne uboga« (Kehr, 2003).

Freemanova je v svojem članku kritična do protisistemske ideologije nestrukturiranosti. Glede strukturiranja skupnosti je možno le dvoje: da se strukturira transparentno ali da se strukturira neformalno tako, da struktura ostane nevidna. To zgolj zagotovi vse predpogoje za uveljavitev neformalnih elit. Zanja je nesmiselno govoriti o nestrukturiranih skupinah, ker takšne skupine sploh ne obstajajo. Katerakoli skupina, neodvisno od njene narave, trajanja, smotra se neizbežno sčasoma strukturira. »Nestrukturirane skupine« težijo k neformalni prevladi manjšine in oblikovanju novih vodij, zastopnikov in posrednikov, ki skupino obvladajo z omejevanjem informacij, s skritimi koalicijami, poznavanjem pravil delovanja, zlasti postopkov prevajanja med mikro in makro ravno. Tako je zanjo govoriti o *«laissez – faire»* skupini približno enako kot govoriti o *»laissez – faire»* družbi, v obeh primerih je to samo prevara v službi vzpostavljanja prikritih in neformalnih hierarhij. V izogib temu je treba preseči predsodke do vertikalno strukturiranega načina in organiziranega delovanja protisistemskega gibanja (Freeman, 1996). Od tod potem sploh vprašanje, kako vertikalno organizirati masovne

protisistemske forume, da bi proizvedli sinergije, ki ne bi zahtevale poenotenja oziroma bi s podlag različnosti ustvarili pogoje vključevanja izključenih?

Naslednji razlog za vertikalno obravnavo protisistemskih gibanj je povezan z vprašanjem njihove reprezentativnosti in potemtakem legitimnosti. Dokler gibanja ne razvijejo vertikalne strukture ostajajo institucije sistema edine globalne legitimitete (Rossiter, 2006). Gibanja se sama deklarirajo kot nereprezentativne organizacije in tako ustvarjajo demokratični deficit, ko se vzemimo na globalnem forumu postavijo v zagovorniško vlogo (Lovink, Hofmann, 2004). Zato prehod z mikro ravni gibanja na makro raven foruma (in obratno) ne sme biti mišljen kot sam po sebi neproblematičen oziroma je treba pazljivo zasnovati večnivojski naravi protisistemskega problema ustrezno logiko prehoda.

4 Horizontalna različnost gibanj

Organizirati protisistemska gibanja po McLeishu (2003) zahteva gibanja povezati vertikalno in horizontalno. Slednje pomeni, da je treba zavrniti princip primarnosti enega protisistemskega programskega koncepta in ene prakse njegovega uresničevanja. Horizontalno protisistemska gibanja razumemo kot tok ljudi in organizacij, ki se z različnih smeri pomikajo k istemu horizontu. To, kar v nadaljevanju obravnavamo kot protisistemsko horizontalo nima več opraviti z razlikami med posamičnimi gibanji, kot prej pri Downingovi. Horizontala se tukaj nanaša na mezo raven protisistemske strukture. Pri njej gre po klasičnih razvrstitvah (prim. Holloway, 2004) za konceptualizacijo kategoričnih razlikovanj med tremi glavnimi vrstami protisistemskih gibanj: reformisti, revolucionarji in avtonomisti.

Za prve je sistemsko izključevanje le posledica neustreznosti veljavnih ureditev, ki jih je mogoče vedno popraviti. Nasprotno pa je za protagoniste revolucionarnih teorij sistem neustrezen v svojih temeljih, zato je potrebna zamenjava obstoječega z radikalno drugačnim sistemom. Avtonomisti se strinjajo z revolucionarji, da sistema ni mogoče popraviti z reformami, kot tudi z reformatorji, da ni potrebno zavreči vsega starega, da bi lahko uvedli radikalne spremembe. Družbene inovacije so primer kreativne de(kon)strukcije določljivk starega reda, ki so družbeno inovativne v tem, da jim ni treba seči po oblasti, da bi dosegli svoje protisistemske cilje.

Prepad med reformisti in revolucionarji doseže enega svojih zgodnjih vrhuncev na prelomu v XX. stoletje v izmenjavi med nemškim revizionistom klasičnega marksizma Bernsteinom, Roso Luxemburg in Leninom. Bernstein je trdil, da so po uvedbi osnovnega okvira socialne zakonodaje v Nemčiji (po ukinitvi von Bismarckovih protisocialnih zakonov leta 1890), vključno s pravico do stavke, ustvarjeni vsi potrebni predpogoji, da delavstvo prevratne cilje doseže s postopnimi progresivnimi reformami v

okviru obstoječih institucij sistema in celo z vstopom v parlamentarne politične stranke in nazadnje tudi v koalicijskih povezavah z buržoaznimi strankami (Karl Kautsky). Civilna družba sama ni revolucionarna sila ampak reformistična, zato stavi na notranjo sposobnost kapitalistične adaptacije in tako zagovarja evolutivne spremembe. Nekonfrontacijska pot je tudi edina realistična za doseganje radikalnih družbenih sprememb ter je uresničljiva praktično brez velikih odpovedi in nepotrebnih žrtev (Webber, 2006). Nenadni revolucionarni prevrati s seboj prinesejo popolno preobrazbo institucij, kar je vedno povzročilo stranske žrtve in velike motnje delovanja oblasti v porevolucionarnem obdobju (Vernon, 1993). Tako za Bernsteina na koncu ni več pomemben cilj socialne revolucije s končnim prevzemom oblasti ampak je pomembna samo pot (majhnih korakov), ki vodi v smeri socialne preobrazbe z obrambo pravic in s postavljanjem uresničljivih zahtev v okviru veljavne krovne ureditve.

Rosa Luxemburg (1900) je odločno zavrnila Bernsteina, da evolutivna serija reform v daljšem časovnem obdobju lahko prinese radikalno spremembo družbe. Veriga progresivnih reformnih dogodkov se lahko hitro pretrga in možne smeri njenega nadaljevanja so vedno negotove. Reforme so enako inštrument revolucije kot kontrarevolucije, kadar so konzervativne kot na primer pri opuščanju ekoloških standardov zaradi gospodarske krize, zniževanju socialnih pridobitev zaradi povečanja konkurenčnosti gospodarstva, omejevanja standardov človekovih pravic v povezavi z domnevnimi varnostnimi grožnjami.

Reformisti predvsem niso zmožni izgrajevati prostorov konfliktnih odnosov v mejah sistema (Wieviorka, 2010), niti zunaj njega izgrajevati protisistemske pozicije (Agre, 2003). Temeljna nasprotja družbene realnosti reformisti razbijejo na tisoče podrobnejših vprašanj, ki zadevajo samo posamične vidike systemskega izključevanja, enkrat glede plač kondukterjev, drugič glede zaščite zaplate močvirja ali dela gozda. Takrat to, kar po drobljenju preostane dobi videz normalnosti in nespremenljivosti (Landstriecher, b.l.). Tilly (1978) je navedel primer legalizacije delavskih stavk pod pogojem, da so izvedene po predpisih, ki so zahtevali njihovo registracijo, določitev ciljev in načinov izražanja. Podobno se je potrdilo tudi z drugimi dosežki reformnih prizadevanj, od ekološke zakonodaje, odpravljanja revščine in socialno državo. Sistem je bil vedno sprejemljiv za protisistemske pobude reformistične narave, ker jih je vedno lahko dovolj razdrobil, preoblikoval in ublažil, da so na koncu postale brezzobe. Ko jih sistem kooptira (Gustafsson, Vinthagen, 2011) se reforme sprevržejo v še več istega in njihove protagoniste vedno vrača na začetek. Zato za Rosa Luxemburg reforme niso nič drugega kot nesmiselno Sizifovo delo.

Druga pot nevtralizacije radikalnosti reformističnih pobud je povezana z odvisnostjo sodobnih reformnih gibanj od sistemskih virov financiranja. Primer so nevladne organizacije, ki morajo celo tekrovati med sabo za pridobitev sistemskih virov

(Chaumont, 1996). V zamenjavo morajo uresničevati programske vsebine, ki jim jih priznajo donatorji. S tem jemljejo družbeno pobudo iz rok lokalnih prebivalcev, jih volutarizirajo in depolitizirajo. Nevladne organizacije imajo večinoma drugačne prioritete kot splošna javnost. Prve konzervativno težijo k starim oblikam hierarhičnega organiziranja reprezentativnosti (kot sindikati), so apolitične v analizah stanja, medtem ko javnost v veliko večji meri zastavlja vprašanja krize legitimitete oblasti. Nevladne organizacije dajejo prednost povezavam navzgor in lobiranju pri vodilnih politikih, javnost teži k pobudam, ki izvirajo od spodaj. Medtem ko nevladna gibanja na pojavnih ravni nedvomno napadajo primere družbene nepravilnosti in ekološke neodgovornosti pa redkokdaj postavijo radikalne zahteve (Petras, 1997). Pogosto se sprevržejo v podaljšano roko sistema (Rossiter, 2006). Na koncu s prepuščanjem pobude sistemu izrivajo pobude revolucionarjev in avtonomistov ter tako dosežejo, da postane sistem relativno še močnejši.

Na revolucionarnem polu razprave je bila Leninova teza. Revolucionarji imajo vseobsežen in izvedljiv program družbenih sprememb s prevzemom oblasti. Za to morajo izključeni razbiti okove svoje izključenosti in uveljaviti novo družbeno strukturo od vrha do tal (Huntington, 1968). Zavzemanja klasičnih marksistov za emancipacijo dela od kapitala Lenin skrajno zaostri s konceptom revolucije kot meča v rokah partije, s katerim po osvojitvi oblasti uvede diktaturo proletariata. To pa je točka na kateri postane ideja revolucije nekonsistentna, saj se odreže od protisistemskih ciljev. Wright strogo ločuje med revolucionarnim delovanjem partije in emancipacijskimi težnjami protisistemskega gibanja. Bistvo partijske revolucije je reprodukcija družbenih nasprotij s stališča antagonističnih razmerij med njimi, ker ji le to podeljuje dominanten položaj v družbi. Bolj je predana diagnozi problema kot ciljem svojega programa (po zmagi revolucije in osvojitvi oblasti, se revolucionarji preobrazijo v reformiste odmirajoče države, ki pa še naprej delujejo z revolucionarnimi sredstvi). Tako revolucija na koncu družbeni konflikt vedno znova vrača na njegov antagonistični začetek. Tudi tukaj gre, protisistemsko gledano, za Sizifovo delo. Revolucionarna ideologija je ovira dojetju sveta v njegovi kompleksni pluralnosti, ki je za protisistemska gibanja bistvena, zato revolucionarna prizadevanja, tako kot že prej reformistična zgolj obnavljajo svoja protisistemska izhodišča, ne morejo pa same po sebi postati vzvod protisistemske kohezije.

Roza Luxemburg je zagovarjala vmesno stališče med revizionisti in trdimi revolucionarji. Zanja je revolucija spontan proces, v smislu, da protisistemska gibanja, v njenem primeru industrijski delavci, sama brez vodstva partije z akcijo sproti razvijejo tudi inovativne organizacijske strukture, ki šele dajo njihovim raznorodnim prizadevanjem neko skupno vsebino. Spontanost zanjo pomeni ravno dialektiko med gibanjem in inoviranjem njegove organizacijske oblike (Bonfeld, 2004; pri Derridaju, 1978, med genezo oz. spontanem porajanjem gibanj in strukturiranjem gibanja v statične konfiguracije). To tezo zavrne

Leninov pristaš Zinovjev kot »kontrarevolucionarni nonsenz« (kot že prej Marx zavrne Proudhoniste in Bakunina; Spencer, 1997).

Še mehkejši koncept revolucije zagovarja Tucker (v Chomsky, 1973), ki pravi, da država in sistem nista realni strukturi ampak koncept, ki ga vsi upoštevajo. Uničiti nek sistem torej ne zahteva fizično uničevalne revolucije ampak le odstraniti nek sistemsko uniformen koncept iz misli in predvsem iz praks ljudi. Država je, kot je pisal Landauer (1910), stanje odnosov med ljudmi, način na katerega so ljudje povezani; uničiti jo je mogoče le tako, da se vzpostavi drugačne odnose, tako, da se ljudje drug do drugega vedejo drugače. V tem smislu je Proudhon verjel, da je funkcija protisistemskih prizadevanj predvsem izobraževalna: nek krivičen sistem bo odpravljen šele na točki, ko ljudje na splošno postanejo prepričani v njegovo asocialno naravo. Ko bodo opustili sistemske asocialne prakse se bo sistem sam razblinil (Reichert, 1967).

Uničiti nek konkreten sistem izključevanja in ustvariti svet gospodarjev brez sužnjev (Vaneigem, 1965) tako (Luxemburg) ali drugače (Landauer, Proudhon, Tucker) ne zahteva nasilnega naskoka na oblast (Holloway, 2004). Kdor prevzame logiko oblasti, je boj proti oblasti že v naprej izgubil (prav tam). Jedro protisistemskih zahtev ni odvisno od tega čigava je oblast temveč je sporen sam obstoj oblasti – bistveno vprašanje ni kdo izvaja oblast, temveč kako ustvariti družbene odnose, ki ne bodo zasnovani na odnosih premoči (prav tam). Ključno je, da se sistemska nasprotja *ne odpravljajo s sistemskimi transformacijami (z reformami ali revolucijami) ampak z protisistemskimi*, v prvi vrsti z vzpostavljanjem in afirmacijo avtonomnega družbenega prostora zunaj sistema. Tako pridemo do avtonomizma kot tretje glavne protisistemske oblike.

Avtonomija ima zlasti opraviti z izvorno in neodtujljivo svobodo posameznika, da se samoupravlja (Camatte, 2003), analogno ožje skupnosti, da se ureja brez vsiljevanj s strani širše skupnosti (Cunningham, 1999). Pri Maslowu je najvišje razvita oseba, ki je odvisna sama od sebe. Človek ali skupnost svobodnih ljudi ne more biti avtentična, če nima kompetenc, da lahko v ne nujno naklonjenih okoliščinah vsakodnevnega življenja uveljavil način življenja, ki si ga sama izbere zlasti v povezavi s svojimi enkratnimi pogoji in danostmi (Piper, 2010). Kot pojem avtonomija izhaja iz lat. *autos nomos*, imeti lastna pravila, torej ne pomeni brezvladja (*anarhos*). Že po opredelitvi ima opraviti z nekim načinom ali formo strukturiranega delovanja.

Protisistemska avtonomija ima v prvi vrsti opraviti z radikalnim pretrganjem vezi s sistemom. Kot pravi Engels, so avtonomisti postavili revolucionarni red stvari na glavo, ko zahtevajo odpraviti državo na začetku prevrata, ne na koncu procesa njenega odmiranja, ki sledi revolucionarnem prevzemu oblasti (Chomsky, 1973). Trganje se nanaša na vezi eksistenčne odvisnosti od drugih (Dryden, 2010), zlasti od dominirajočih institucij sistema – v prvi vrsti trga in države. Trg in država sta osrednja okvira

udomačevanja sistemsko vključenih, ki z delovanjem v teh okvirih lahko zgolj reproducirajo pogoje svoje družbene obrobnosti (Perlman, 2003). A ne bodimo črno-belo površni! Neodvisnost od trga ni mišljena kot zahteva tržne abstinence ampak le, da je avtonomistom tržni nastop sprejemljiv samo kadar lahko akterji sooblikujejo pogoje svojega tržnega nastopa. Trg je močno reguliran posredniški mehanizem in tako obstaja veliko prostora za moderiranje njegovih okvirov glede na značilnosti konkretne menjave, ki se na njem odvija. Analogno neodvisnost od države, vzemimo od njenih subvencij ne zahteva abstinence od državnih transferov ampak kot sprejemljiv privzema le tak način njihovega dodeljevanja, ki ga po pogojih in postopkovno sodoločajo prejemniki sami in jih zato ne spravlja v odvisen položaj.

S tem ne pravimo, da je mogoče avtonomijo uveljaviti le na legitimno zahtevo svobodnih članov skupnosti. Za aktiviranje izvorne avtonomije posameznikov in ožjih skupnosti (velike skupnosti, narodi, imajo svojo avtonomijo že zagotovljeno v okviru mednarodne politične ureditve), je treba na nek način uveljaviti premoč nad sistemom in s tem zavrniti njegovo nenadomestljivo nujnost zaradi njegovih enkratnih prednosti, ki jih dokazuje z višjo učinkovitostjo, uspešnostjo, pravičnostjo izvajanja javnih funkcij. Kakor je vedel že Schumpeter (1942) je premoč nad sistemom vedno mogoče uveljaviti s pomočjo družbene inovacije, ki povzroči kreativno destrukcijo sistema. Inovacija je vzemimo v sposobnosti nekaterih delov skupnosti dosegati radikalne spremembe le z aktiviranjem virov, ki so za sistem manjvredni ali celo nevidni kot njegov nepojasneni rezidual. Med radikalne družbene inovacije spada vzemimo vpeljava lokalnega denarja, lastnega ekonomskega, davčnega in pravnega reda ožjih skupnosti, postopkov neposrednega odločanja o skupnih zadevah, izvornih načinov organiziranja in kolektivnega usklajevanja. Z družbenimi inovacijami se zožujejo meje sistema in uveljavljajo radikalno drugačni mehanizmi, ki sistem v vse več posameznih pogledih naredijo nepotreben. A Schumpetrove ustvarjalno destruktivne inovacije so samo sistemsko transformativne, zato jih je treba razločiti od dekonstruktivistične inovacije (Lye, 1996), ki odstranjuje binarne podlage sistemske izključevalnosti in je transformativna na protisistemski način (Landauer, Proudhon...). Šele s spontano protisistemsko dialektiko se protisistem lahko začne porajati iz sebe, brez nasilja nad drugimi (kot pri revolucionarjih), brez kompromisov z disfunkcionalnim sistemom in še manj brez odvisnosti od drobtin z njegove mize (kot pri reformistih).

Ali lahko potem vsaj avtonomistična pot razvije povezovalne silnice za protisistemsko gibanje kot celoto? Sunstein in Thaler (2003) postavita avtonomijo kot temeljno nevtrarno vrednoto povezovanja različnih gibanj, ki zavračajo sistemsko izključevanje. Nasprotno pa Emmanuel Lévinas (1969) avtonomijo obravnava le kot sebično in ozkosrčno zasledovanje pogojev lastne zadovoljitve, raje kot da bi se dali motiti klicem drugih, ki so v težavah. Avtonomisti ostajajo ravnodušni do tistih, ki si ne prizadevajo za

lastno avtonomijo ampak zasledujejo drugačne pristope ali pa nenazadnje sploh nimajo protisistemskih motivov, čeprav so žrtve systemskega izključevanja. Avtonomna pot protisistemskega delovanja torej ni mobilizacijska in ni nagnjena k neskončno napredujočem vključevanju posameznikov in ožjih skupnosti ter tako k prizadevanjem za stalno širjenje protisistemске skupnosti. Avtonomija napreduje drugače, namreč s tem, da avtonomni pri svojem ravnanju prevzamejo globalno odgovornost za avtonomijo vseh drugih, da s svojim načinom ravnanja ne ohranjajo mehanizmov, ki reproducirajo mehanizme družbene marginalizacije. Zanje je avtonomnost vsakogar rezultat njegovega osebnega dožemanja družbenih razmer in njegova izbira, ki je ni mogoče podeljevati »od zunaj«. Tako avtonomna pot ni nič drugega kot še ena nezakrpana luknja v protisistemskem sodu, ki preostanku gibanja, gledano celostno, odvzame notranjo moč v istem trenutku, ko doseže napredek na poti svoje samouresničitve.

Kljub nepremostljivosti načelnih razlik med zagovorniki treh protisistemskih poti, v praksi gibanja pogosto nastopajo skupaj. To ne bi bilo mogoče, če bi gibanja vedno delovala načelno in pri povezovanju z drugimi protisistemskimi gibanji dosledno izhajala zgolj iz narave svojega odnosa do sistema. Potem je izolirana obravnava povezovalnih možnosti protisistemskih gibanj s stališča relacij, ki jih ima vsako do sistema irelevantna, razen za povsem načelne razprave. Načelne razprave pa imajo omejeno praktično vrednost za ukvarjanje z vsakodnevnimi izzivi protisistemskih gibanj, ki se odvijajo šele na stiku med njimi (pregled primerov sodelovanja med socialnimi in nacionalnimi protisistemskimi gibanji v obdobju 1850-1970, podaja Wallerstein, 2002). Če hočemo razumeti možnosti povezovanja protisistemskih gibanj v praksi, potem je nujno dobiti vpogled v logiko in oblike protisistemskega vključevanja oziroma o možnostih oblikovanja skupnosti na podlagi systemskega izključevanja (Landauer, 1900).

To nas na koncu poglavja spet vrača k organizacijskim vprašanjem protisistemskega delovanja z začetka prispevka. S tem v nadaljevanju opravimo v dveh korakih. Najprej so organizacijska vprašanja obravnavana za posamična gibanja na mikro ravni, kar ima opraviti z organizacijsko obliko protisistemskih mrež. Nato so organizacijska vprašanja proučena še na mezo ravni matrično urejenih medsebojnih presečnih interakcij med gibanji in sicer najprej samo binarno oziroma relacijsko in nato še recipročno oziroma korelacijsko.

5 Protisistemška matrika

Protisistemška gibanja posamično oziroma na mikroskopski ravni delujejo v organizacijski obliki protisistemskih mrež. Mreže so prostovoljne, distribuirane (razpršene) in nereprezentativne strukture (Rossiter, 2006), ki težijo k delovanju na podlagi soglasja. So prikladna formalna oblika delovanja, ker se v njih zaradi šibkih povezav, s katerimi se mreža vzdržuje, skoraj zabriše meja med znotraj in zunaj (Davies

in Ford, v Holmes, 2004), med vključenimi in izključenimi. Ker ne ogrožajo njihovega izvirnega odpora do bolj strukturiranih oblik povezovanja, je organizacijska forma mreže naraven okvir nukleacije protisistemskih gibanj (Freeman, 2000).

Enostavna mreža svoje članice poveže enostransko in centralizirano prek skupnega vozlišča, kompleksna mreža pa povezuje člane tudi neposredna, ko je član mreže hkrati eden izmed mrežnih (pod)vozlišč. Za večino delujočih mrež je značilno samo manjše število zelo povezanih članov, določeno število šibko vpetih članov in masovna redundanca velike večine omreženih (Halpin, Summer, 2008), ki samo pasivno spremlja dogajanje. Mrežne povezave so zato nasičene z indiferenco in tako niso zmožne vzpostavljati trajnejših in stabilnih struktur (Ankersmit, 2005). Po Castellsu mreža uvaja kulturo »realne virtualnosti«: na eni strani tvori občutek potencialnosti, ki pa je zaradi visoke indifference ni mogoče uresničiti. Tako mreža obenem povezuje in razdvaja družbeni odnos (van Dijk, 1999). Na eni strani podeljuje moč, ko nas osvobaja hierarhičnih odnosov in jo hkrati odvzema, ker jo podeljuje le šibko strukturirano (Foucault, 1969). Zato lahko mrežna oblika organiziranja pretvori nestrukturiranost v tiranijo, ki manjšini dobro povezanih omogoča nadzirati slabo povezano, razpršeno in neorganizirano večino (Bookchin, 1995).

Povezave v mreži med njenima dvema članoma torej so dvostranske in v tem pogledu zasebne, medtem ko so javne zadeve večstranske in bi morale biti obravnavane pluralno (Strydom, 1999). Zaradi te svoje temeljne enostavnosti mreža ni zmožna kolektivnega delovanja. Ima nizek prag sprejemljivosti za konflikte, zato težko prenaša nasprotja, ki se vnamajo med člani. Alternativa konfliktu je vedno možna s pretrganjem povezav in njihovo nadomestitvijo z preklopom ene strani v sporu v drugo mrežo. Za reševanje interesnih nasprotij, ki je za kohezivne skupnosti nujno, je treba znati nasprotja videti tudi s stališča drugega in tega mreža enostavno ne more doseči, saj je enooka (Ankersmit, 2005). Manuel Castells je zato pisal o negativni dialektiki mrež (Kluitenberg, 2002). Čeprav so mreže osnovna organizacijska oblika družbenega povezovanja, pa zaradi svoje nezmožnosti ukvarjanja s konfliktnimi situacijami ne morejo postati tudi vsebina skupnosti (Van Dijk, 1999). Dokler se do neke mere ne formalizira in strukturira, mreža zaradi svoje nedorečenosti ne zadošča kot okvir kolektivnega povezovanja.

Kljub vsem slabostim mrež pa so eksperimentalna proučevanja spletnih povezav med večjim vzorcem pritisistemskih gibanj potrdila, da povezave med mrežami in koalicije mrež obstajajo. Organiziranje mrež poudarja večnivojsko naravo protisistemskih teženj in obenem njihovo večpolarnost (Petit, 2004), ki pa sta formalno pogojeni, kjer forma uvaja neko višjo, organizacijsko racionalnost. Vsak poskus vzpostavljanja »organizirane mreže« (Rossiter, 2006) mora uveljaviti neke formalne meje, v okviru katerih odprte mreže postanejo usmerjene. Formalizacija odnosov je pomembna, kot zapiše Étienne Balibar (2007), kot »nedemokratični element demokracije«. To je namreč ravno tisto v

demokraciji, »kar *demos* povezuje s *kratos*« (Rossiter, 2006). Za večino protisistemski avtorjev *kratos* obstaja le kot sintagma v kontradikciji, ker je zanje *kratos* podlaga systemskega. A sistemski *kratos* je drugačne vrste kot protisistemski, če je forma slednjega uveljavljena tako, da ne podpira dominacije enega ampak avtonomijo mnogih, kjer forma ni več zrcalna podoba relacij oblasti (Holloway, 2004). Ali drugače. Z nujnostjo ustvarjanja umetnih omejitev, se srečujejo vsi, ki delujejo v sistemih, ki jih označuje preoblike, na primer digitalno. Curzon Price (2007a,b) je na to opozoril s pronicljivim izrazom »pomanjkanje pomanjkanja«, v smislu pomanjkanja omejitev. V svetu neomejenih možnosti imajo razlike vse manjši smisel in ima posledično tudi vsaka avtonomna odločitev vse manjši pomen.

Prvi omejevalni formalni okvir protisistemskih gibanj je bil predstavljen v prejšnjem poglavju v obliči treh različnih programskih horizontov (reformnega, revolucionarnega, avtonomnega). Rezultat naprtitve te formalne kategorizacije je grupiranje vseh protisistemskih gibanj v tri protisistemske stebre. Vendar pa takšen protisistemski formalizem še ne zadošča kot podlaga protisistemskega povezovanja med tremi stebri, saj so ti medsebojno nekompatibilni. Torej je treba s formalizacijo nadaljevati. Drugi korak je predstavljen v nadaljevanju in se tiče razlike med programsko in akcijsko platjo večine protisistemskih mrež.

Protisistemski program se ne uresničuje neposredno kot nekakšen urok v trenutku, ko je oznanjen, ampak je za to potrebno delovanje (gl. Tilly, 1978). In praksa praviloma dopušča le zavite poti do uresničevanja načelnih usmeritev. Herbert Simon je v svoji Arhitekturi kompleksnosti (1961, 1969) ugotovil, da moramo vedno razlikovati med tem kako svet zaznavamo od tega, kako nanj delujemo. Načela in dolgoročni nameni so osredotočeni k primarnim ciljem, ki jih ni moč neposredno uresničevati. Za to je potrebno delovanje v praksi, ki pa je omejeno s kontekstualnimi dejavniki. Načelna vprašanja se lahko uresničujejo le v praksi, saj kot piše Sartre (1995), ni realnosti brez delovanja. V praksi se naši nameni soočajo s posebnimi okoliščinami, ki omogočajo samo omejen nabor možnosti delovanja (Sternfeld, 2007).

Ujemanje načelnih opredelitev z delovanjem gibanj, torej med protisistemsko teorijo in njihovo prakso, je redko. Graeber (2004b) v tem smislu razlikuje vhodni oziroma programski vidik protisistemske identifikacije od njegovega izhodnega, akcijskega vidika. Med načelnimi opredelitvami in praksami delovanja večinoma obstaja globok prepad. Bookchin (1995) piše o značilni protisistemski *programsko-akcijski dvojnosti*. Značilna je za vsako gibanje posebej in ga po njej lahko enolično prepoznamo. Rezultat vhodno-izhodne formalizacije, ki jo tukaj uporabljamo, je ureditev gibanj v protisistemsko programsko-akcijsko matriko.

Za prehod protisistemskih gibanj z ravni nepovezanih mrežnih gibanj v organizirano protisistemsko matriko je torej najprej potrebno afirmirati programske in akcijske razlike med njimi (Tronti, 1980). Njihovo dvojnost v nadaljevanju vzamemo kot ortogonalno izhodišče organizacije protisistemske mreže, da jo lahko razložimo v njenem prehodu z mikro ravni, kjer delujejo samostojno in nepovezano, na mezo raven povezanosti (makro raven protisistemskega gibanja je prazna, ker jo izprazni negativna opredelitev protisistemskih gibanj).

Protisistemsko matriko gibanja razpozna kot diverzificirane identitete. Glede na tri osnovne protisistemske kategorije bo imela matrika samo tri elemente in bo nujno kvadratne oblike (Leontjeva input-output matrika). V vrsticah so tri osnovne protisistemske kategorije urejene glede na svojo temeljno programsko opredelitev, v stolpcih pa na enak način glede na svoje prevladujoče prakse. Vsako presečno polje matrike odseva drugačen vhodno-izhodni protisistemski odtis. Edino pri treh osnovnih pristopih, reformnem, revolucionarnem in avtonomnem, ni razkoraka med programskimi in akcijskimi opredelitvami. Zato se nahajajo na negativni diagonalni matrike (potekajoči od njenega levega polja zgoraj k polju desno spodaj, osenčeno; v Tabeli 1 označeno z 1-1, 2-2, 3-3). Vendar pa kot rečeno, večina protisistemskih gibanj izkazuje večji ali manjši prepad med svojimi programskimi usmeritvami in resničnimi prizadevanji v praksi. Tovrstna gibanja se nahajajo na nediagonalnih (neosenčenih) poljih matrike.

Tabela 1: Matrika protisistemskih (AS) gibanj

Protisistemsko delovanje →		Kako gibanja res delujejo?		
		1 Kot reformisti	2 Kot revolucionarji	3 Kot avtonomisti
Kaj bi bilo treba storiti glede sistema?	1 Reformni program	1-1 Reformisti, ki delujejo kot reformisti	1-2 Reformisti, ki delujejo kot revolucionarji	1-3 Reformisti, ki delujejo kot avtonomisti
	2 Revolucionarni program	2-1 Revolucionarji, ki delujejo kot reformisti	2-2 Revolucionarji kot revolucionarji	2-3 Revolucionarji kot avtonomisti
	3 Program avtonomije	3-1 Avtonomisti kot reformisti	3-2 Avtonomisti kot revolucionarji	3-3 Avtonomisti kot avtonomisti

Na diagonalnih poljih so razvrščene tri nezdržljive protisistemske paradigme. Njihov homogen programsko-akcijsko odtis jim daje občutek notranje konsistentnosti in samozadostnosti, s čimer se večina drugih gibanj ne more kosati in zato se v primerjavi z njimi zdijo vsaj nedodelane, če ne tudi kot protisistemske slepe ulice. Zato med diagonalno in nediagonalno lociranimi gibanji, torej na razmejitvi gibanj s homogenim oziroma s heterogenim odtisom obstaja napetost, ki ne prispeva nič k preseganju izhodiščne protisistemske razklanosti.

Preden se posvetimo gibanjem na nediagonalnih poljih, odstranimo možen nesporazum, tem bolj, ker smo sami napeljevali nanj. Gibanja, ki domujejo v polju 1-1 deklarirajo reformistične programe in obenem tudi delujejo reformistično, zato ne posedujejo ničesar radikalno protisistemskega. To pa še ne pomeni, da je treba reformiste odstraniti iz protisistemske matrike. Očitno je namreč, da nekatera reformno usmerjena gibanja dosegajo učinke, ki prispevajo k radikalnim učinkom (v poljih 2-1, 3-1), kot tudi dejstvo, da nekatera revolucionarno in avtonomistično deklarirana gibanja ne počno drugega kot si prizadevajo za spremembe, ki so v bistvu zgolj reformistične (v poljih 1-2, 1-3).

Nediagonalno razmeščena gibanja so torej vhodno-izhodno heterogena. Polja matrike, ki se nahajajo pod negativno diagonalo označujejo podvrsto gibanj, ki so programske bolj radikalna in sistem diagnosticirajo bolj kritično, kot dejansko s svojimi praksami prispevajo k uresničevanju protisistemskih ciljev. In obratno za gibanja, locirana nad diagonalo protisistemske matrike. Najprej orišemo gibanja pod diagonalo matrike.

V polje 2-1 sodijo revizionistična protisistemska gibanja z dolgoročnimi revolucionarnimi programi, ki jih je zagovarjal Bernstein. Njihov predstavnik so še danes delavski sindikati. V sodobnem času so se v polju 2-1 namnožile tudi nevladne organizacije, ustanovljene s poslanstvom uveljavljati korektivne ukrepe nameram vlad glede različnih načelnih vprašanj dolgoročne blaginje, ki jih uresničujejo zlasti na lokalni ravni in v mikro projektih.

Protisistemska podvrsta gibanj v polju 3-1 ima avtonomno izhodišče vendar pa poti do nje iščejo skozi sistemske mehanizme. Takšna so na primer zavzemanja za zagotovitev avtonomnega življenja hendikepiranim, na primer z inštrumentom osebne asistencije v okviru ukrepov socialne politike. Sorodna so kulturniška, etnična in druga gibanja, ki si prizadevajo za zagotovitev sistemskih pogojev svojega avtonomnega delovanja. Dosežki teh gibanj so lahko usodnega pomena za avtonomijo vključenih, ki pa je možna le lokalno in za ureditev zadeve partikularnega pomena, ne učinkujejo pa proti sistemu. Združenja pridelovalcev ekološke hrane si na primer prizadevajo ekološko (protisistemske) pridelavo hrane ločiti od neekološke (sistemske), ne moti pa jih, da na koncu njihovi pridelki končajo na policah supermarketov zgolj kot dopolnilo sistemske ponudbe.

V zadnjem poddiagonalnem polju 3-2 se nahajajo protisistemska gibanja z avtonomističnim programom, ki pa delujejo prevratno. V svojih namenih so primerljivo radikalni kot prejšnja skupina, po svojem delovanju pa bistveno bolj, kar izražajo s prizadevanji za sabotžo sistema, izzivanjem represivnih mehanizmov in z odkritim nasprotovanjem institucijam neoliberalne svetovne ureditve. V tem okviru si za uresničitev protisistemskih ciljev prizadevajo Negri-Hardtove, prostorsko mobilne in tehnološko suverene urbane multitudine.

Nediagonalno umeščena gibanja so si kot programsko-akcijsko heterogena sicer podobna vendar ostajajo slabo kompatibilna, ker tisto, kar jih povezuje, vedno nastopa v paru z nečim, kar jih razdvaja. Čeprav so vzemimo tako gibanja v 3-1 kot v 2-1 reformistična pa je reformni element na nasprotnem polu njune programsko-akcijske dihotomije. Medtem, ko skušajo gibanja v 3-1 kratkoročno uveljaviti neke osnovne pogoje svoje svobode, so 2-1 kratkoročno zadovoljna s kompromisom. V polju delovanja sta gibanji sorodni, njihova programska izhodišča pa so v temelju drugačna. Še ostrejši je razkol med 2-1 in 3-2. Prvi s svojim priklanjanjem sistemu otežujejo delo drugim, ki s sistemom »sodelujejo« le subverzivno. Razlike med diagonalno lociranimi gibanji so vendarle povsem drugačne narave kot med nediagonalnimi. Prva so izražene kategorialno, druge pa so le programsko-akcijske dihotomije. Ker je neenovitost vanje vsajena, morajo svojo konsistenco in verodostojnost šele vzpostaviti, tako da do drugih neenovitih gibanj za začetek ne nastopajo izključevalno ampak odprto. Zato imajo lahko edin programsko-akcijsko heterogena gibanja povezovalen protisistemski potencial.

Preden se lotimo obravnave možnosti povezovanja je treba spoznati še podvrste gibanj, ki se nahajajo nad negativno diagonalo protisistemske matrike. Tja so razvrščena gibanja, ki so pri delovanju oziroma njihovih dosežkih radikalnejša kot izhaja iz njihovih programskih opredelitev. S podrobnejšim vpogledom razločimo tri podvrste gibanj. V polju 1-2 so protisistemska gibanja, ki se v osnovi ne deklarirajo prevratniško, ampak prisegajo na reformističen program. Zavzemajo se na primer za oblikovanje standardov človekovih pravic, za vzpostavljanje nadzornih institucij kot je institucija varuha človekovih pravic in mednarodnega sodišča za človekove pravice. Kljub temu pa so zmožne uveljaviti razmeroma radikalne premike, primer so mednarodne nevladne organizacije, ki s pomočjo mednarodnega javnega mnenja in z uporabo inštrumentov mednarodnega prava vplivajo na ravnanje demokratičnih vlad, kadar delujejo nazadnjaško in jih s tem spreminjajo sistemsko, kot celote.

Gibanja v polju 1-3, podobno kot prejšnja, ne postavljajo radikalnih programskih usmeritev, čeprav jih v resnici v omejenem dometu dosegajo. Sistema s tem ne spreminjajo ampak mu samo zoperstavijo radikalne nadomestne rešitve. V sedemdesetih letih primer so bili primer beli načrti na Nizozemskem (beli zato, ker je bilo eno njihovih prizadevanj uvedba brezplačne uporabe javnih koles bele barve). Namen je bil z volonterskim pristopom razviti nekomodificiran dostop do blaginje, ki z ustvarjanjem skupnih in prostih dobrin naredi storitve države ali trga nepotreben. Pomemben del samoorganiziranega svetovnega spleta temelji na tovrstnih dosežkih. Drugi sostanovalci polja 1-3 so socialne kooperative, pravična trgovina ali naročniško kmetijstvo, kjer pridelovalec in potrošnik na podlagi podrobnih dolgoročnih načrtov sodelovanja zaobideta tržne posrednike v trgovini s hrano kot tudi potrebo po kmetijskih subvencijah. S preskrbo skupnih dobrin in z osvajanjem avtonomnih prostorov tovrstna gibanja širijo

meje območja svobode. Bakunin je že poudarjal, da morajo protisistemska prizadevanja proizvajati dejstva, ne samo ideje prihodnosti (v Chomsky, 1973). To počnejo s prefigurativnim delovanjem, ki zavestno posnema svet, kakršnega hočejo akterji doseči v prihodnosti (po Graeber, 2004a).

V polju 2-3 so umeščene gibanja, ki razvijajo prevratne strategije delovanja, vendar prej v samoobrambi pred sistemom kot z namenom, da ga revolucionira. Za oblast se ne zanimajo, hočejo le, da tisti, ki vladajo, vladajo ubogljivo (Holloway, 2004). Primer gibanj, ki spreminjajo svet brez boja za oblast (prav tam) so ruralne multitude z močno lokacijsko navezanostjo in prostorsko identiteto – *zapatisti*, mehiški Indijanci iz Chiapasa, argentinski *piqueteros* ali *cocaleros* v Kolumbiji. Njihova prizadevanja se odvijajo brez namere, da bi se borili za prevlado ampak hočejo uveljaviti le visoko stopnjo neodvisnosti od centralnih oblasti. Strategija upora je lokacijska in povezana z obrambo območij avtonomije, kolektivnega spomina in družbene identitete (Harvey, 1996).

S formalno klasifikacijo gibanj glede na njihov protisistemski program in potem še glede na njihov diferenciran programsko-akcijski odtis, so podane možnosti za enolično prepoznavanje enkratnih lastnosti podvrst protisistemskih gibanj, kar omogoča njihovo ločeno obravnavo. To je kot rečeno predpogoj kakršnekoli možnosti vertikalnega in horizontalnega povezovanja protisistemskih gibanj, ki ne bo zahtevalo njihovega poenotenja. Ker je predpogoj izpolnjen so s tem podana izhodišča za povezovanje protisistemskih gibanj v nadaljevanju.

6 Presečno povezovanje gibanj družbeno izključenih

Organizacija gibanj v protisistemsko matriko je le prvi del in samo pogoj rešitve na začetku zastavljene naloge. Drugi del se tiče tega, kako zgoraj prepoznane razlike koherentno povezati v vertikalni in horizontalni smeri. Če hočejo heterogena gibanja doseči programsko-akcijsko enotnost kot jo uživajo gibanja na diagonali matrike, potem imajo samo eno možnost in sicer morajo stopiti v korelativno oziroma presečno interakcijo z gibanjem, ki ima natančno nasproten programsko-akcijski odtis. Simetrično korelativni sta na primer gibanji v poljih 1-2 in 2-1, ki svoj protisistemski značaj uresničujeta v tesnem sodelovanju s sistemom, zato lahko rečemo, da predstavlja participativni protisistemski korelat. V skupnih projektih bodo gibanja, ki domujejo v polju 2-1 potešila svoj akcijski deficit. 1-2 pa bo ravno obratno radikalizirala svoj program in ga tako uskladila z radikalnostjo svojih dejanskih protisistemskih prispevkov. Praktični primer so lokalne nevladne organizacije (1-2), ki do vzvodov vplivanja na lokalne oblasti pogosto pridejo šele v interakciji s transnacionalnimi nevladnimi organizacijami kot so Greenpeace, Amnesty International, Attack, Helsinški monitor itn (2-1). V njuni interakciji pride do protisistemske katalizacije obeh: lokalne nevladne

organizacije v mednarodnem prostoru pridobijo denacionalizirano legitimnost (Rossiter, 2006), ki jo potem v lokalnem prostoru unovčijo s svojo višjo neodvisnostjo in vplivnostjo na institucije sistema (pregled študij, ki proučujejo primere in dejavnike uspešnosti interakcije med domačimi 2-1 in transnacionalnimi 1-2 podaja Grimes, 2011 na primeru uveljavljanja pravice javnosti dostopati do informacij javnega pomena, temelječi na konvenciji o človekovih pravicah). Na drugi strani mednarodna gibanja z vpletanjem v lokalne protisistemske boje pridobijo pečat relokalizirane legitimnosti za svoje delovanje na mednarodnem terenu. Kombiniran pritisk od spodaj navzgor in obenem od zgoraj navzdol tako sklene notranji obroč nasprotovanja sistemu (Keck, Sikkink, 1998) na participativni podlagi. Participativen način povezovanja gibanj se v veliki meri zanaša na sistemske vzvode za uveljavljanje sistemskih sprememb od znotraj, ko ga sili k postopni internalizaciji protisistemskih pobud, za to pa večinoma pridobiva sistemske vire.

Skratka s presečno horizontalno interakcijo je skladnost med programsko in akcijsko platjo koreliranih protisistemskih gibanj obnovljena. Presečna pot povezovanja je konsistentna z naravo proučevanega problema, saj je sistemsko izključevanje, vsaj po intersekcionalni teoriji, tudi samo presečno. Teorija tako pravi, da bi bilo mehanizme izključevanja na osnovi spola, rase, razreda in etnične pripadnosti narobe obravnavati ločeno, ker vsak med njimi deluje v preseku z vsemi drugimi – vzemimo, nihče nima le spola, ne pa obenem tudi razredne in etnične pripadnosti. Posledice izključevanje po spolu in po barvi kože so večje kot bi pokazala vsota posledic izključevanja vsakega mehanizma posebej, ker dejavniki izključevanja delujejo povezano (Weldon, 2005), so sistematični in imajo sistemski skupni imenovalec.

Gibanja lahko konsistenco v presečni interakciji pridobijo le kolektivno. Kohezivna moč njihovih interakcij bo največja, če se povežeta gibanji simetrično različnega programsko akcijskega odtisa. Najbolj povezovalni so preseki programsko akcijskih odtisov, ki so najbolj kompatibilno, to je simetrično različni. Tak način povezovanja je po terminologiji, ki jo uporabljata Gerhards in Rucht (1992) »*mezomobilizacijski*« in se tiče mobilizacije in koordiniranja mnogoterih gibanj v širša protisistemska zavezništva in njihovega povezovanja s »strukturo političnih priložnosti skupnosti kot celote«. V nesimetričnih interakcijah so kompatibilnosti med gibanji manj izražene in notranji povezovalne silnice šibkejše. Zato kolektivno akcijo nesimetričnih protisistemskih gibanj danes večinoma poganjajo le projekti, ki jih motivirajo zunanji razlogi, kot je nasprotovanje institucijam globalnega neoliberalizma. Posledica današnje zakrnelosti simetrično koreliranih povezav je, da protisistemska gibanja akcijske enotnosti še vedno ne uspejo razviti na notranjih povodih, ki zadevajo njihovo notranjo programsko-akcijsko razdvojenost.

Vztrajati na obravnavi protisistemskih gibanj v perspektivi njihovih nepresečnih programskih razlik je smiselno le dokler se posvečamo načelnim vprašanjem. Ko pa v fokus postavimo delovanje teh gibanj je treba pozornost z osnovnih načelnih razlik med njimi usmeriti na mnogovrstne presečne, se pravi »nenačelne« podobnosti in povezave med gibanji, ker samo te omogočajo povezavo med njimi. Protisistemska matrika proizvede tri presečne protisistemske korelate (prim. s Teivainen, 2002), ki zaobjemajo tri osnovne poti oziroma mentalitete povezovanja protisistemskih gibanj: participativno (obravnavana zgoraj), skupnostno (komunitarno) in bojevito (militantno). Korelate bi lahko povezali s tistim, kar Graeber obravava kot »zavezništva med različnimi območji potencialnosti« (2011)

Skupnostni korelat protisistemskih gibanj tvorijo programsko-akcijske interakcije med gibanji, lociranimi v poljih 1-3 in 3-1, ki vsako na svoj poseben način protisistemske učinke dosežata s produkcijo delnih predpogojev avtonomne skupnosti. Njun domet, kadar ga uresničujeta ločeno, je omejen. Sistem je sicer kot že v prejšnjem primeru lahko izhodišče protisistemskih prizadevanj vendar pa avtonomije sistem ne more podeljevati (1-3) ampak jo s pogojevanjem na koncu le odmerjajo ter dušijo. Na to, da gibanja v 1-3 in 3-1 ne vodijo k protisistemskim ciljem, če je pogoj zanje delovanje v okviru sistema, je na primeru kooperativ opozorila že Rosa Luxemburg. Kooperative prevedejo boj proti kapitalu na konkurenčni boj med velikim (globalnim) kapitalom in majhnim kapitalom (kapitalom kooperativ), torej pretvorijo protisistemski konflikt v sistemski konflikt med dvema oblikama kapitalizma.

In analogno, avtonomija ni protisistemska, če na koncu njeni dosežki še najbolj služijo sistemu (kot v 3-1). Dokler gibanja, ki sestavljajo skupnostni korelat ne sodelujejo lahko v najboljšem primeru proizvajajo dosežke, ki so komplementarni s sistemom na področjih, kjer ta deluje slabo. Šele ko se povežejo pa lahko gibanja proizvajajo alternativno skupnost njeno avtonomijo zasnujejo na ključnih področjih skupnostnega življenja in zlasti na tistih, kjer sistem deluje dobro (gledano s systemskega stališča), kot so vzemimo pravo, demokracija in denarna politika. Prej je bil omenjen primer ekološke pridelave hrane, ki je primarno mišljena kot alternativa obstoječemu sistemu neekološkega in tudi neetičnega načina pridelave. Ekološka pridelava hrane bo protisistemska najbolj tvorna takrat, ko bo svoje glavne odjemalce našla v prostoru protisistemskih skupnosti in to na nepridobiten način, da se tudi z načinom menjave (ne le proizvodnje) akumulira protisistemska dodana vrednost. Za zaokrožitev svojega programsko-akcijskega profila morajo potemtakem gibanja iz polja 3-1, v zgornjem primeru pridelovalci ekološke hrane, poiskati povezave z gibanji v polju 1-3, ki si prizadevajo obnoviti lokalne tržnice ter lokalno in pravično menjavo dobrin. Brez združitve ustvarjanja in menjave skupnostnih dobrin se v pravični trgovini večinoma prodajajo le etnološki okraski in manjvredni izdelki iz uvoza. Šele s sodelovanjem se

programsko in v praksi zaokrožijo in s tem ustvarijo pogoji za uveljavitev avtonomije, ki je sama sposobna poskrbeti za svoje protisistemsko preživetje. Skupnostni korelat skratka proizvaja protisistemske učinke, ki sistem naredijo vse bolj nepotreben, čeprav ga s svojim delovanjem neposredno v ničemer ne spodbija.

Povsem drugačna je tretja, bojevit pot povezovanja gibanj v 2-3 in 3-2. Njen glavni smisel ni niti izboljšanje sistema (kot si prizadeva participativni korelat) niti njegovo dopolnjevanje (skupnostni korelat) ampak njegovo temeljno in brezkompromisno spodbijanje s pozicije suverenosti ljudi in njihovih teritorialno opredeljenih skupnosti v odnosu do sistema. Dokler nastopata ločeno sta obe skupini dokaj imobilizirani. Avtonomija gibanj v 2-3 ni dosegljiva na podlagi njihove uresničene neodvisnosti od sistema ampak šele s pomočjo uporniškega žvenketanja, s katerim edino lahko odbrani svoj otok avtonomije sredi sovražnega systemskega morja. Ker so ta gibanja lokacijsko močno navezana in odrezana od širšega protisistemskega okolja jih ogroža nevarnost, da si navzamejo lokalistični pogled na sistem, vzemimo z nekim tradicionalno uveljavljenim razumevanjem položaja ženske v družbi ali z uveljavljanjem nekih okvirov ekološke pravičnosti, ki so za druga lokalno navezana protistemska gibanja nesprejemljiva. Lokacijsko vezan sistemski odpor se rad sprevrže v »militantni partikularizem« (Raymond Williams, po Harvey, 1995) s katerim protisistemska prizadevanja zdrsnejo nazaj v konzervativno obnavljanje obstoječih vzorcev skupnostnih odnosov, ki lahko postane pokroviteljsko in zatiralno (Harvey, 1996).

Obratno pa 3-2 zaradi svoje globalne usmerjenosti in gibljivosti pogosto nimajo jasnega akcijskega fokusa in posledično ravnajo večinoma le reaktivno, ko se odzivajo na zunanje spodbude kot v primeru izražanja nasprotovanja ob srečanjih globalnih institucij neoliberalizma. Interakcija med gibanji v 3-2 in v 2-3 prvim prinese izkušnjo delujoče avtonomne prakse, Zapatisti tako že stoletja uporabljajo konsenzne metode usklajevanja (Graeber, 2004b). Drugim pa presečna povezava lokalnih prizadevanj s procesi na globalni ravni razširi potenciale odpora v povezavi z boji, ki se v protisistemskem arhipelagu odvijajo na globalni ravni.

Protisistemska militantnost je zgolj specifična in omejena (partikularna), gibanjem pa jo narekuje represivna narava systemskega urejanja razmerij med državo in državljani. Družbeno nasilje ni nikoli arbitrarno in brez pomena ampak je naravna posledica represije in nasilja (Emma Goldman, v Reichert, 1967). Nasproti represivne narave systemskih struktur obstaja, *ius resistentiae*, pravica do odpora vsemu kar ogroža primarnost posameznika in neformalne skupnosti pred oblastno strukturo države (Virno, 2004). Tako ima ta vrsta militantnosti pozitivno motivacijo obrambe izvornih vrednot, ki sama po sebi ne narekuje nekontroliranih izbruhov nasilja, značilne za revolucionarno pot. Po oktobrski revoluciji je Malatesta zapisal, da če so vislice na glavnem trgu pogoj zmage, potem bi raje, da revolucija ne uspe (Malatesta, 1924 v Vernon, 1993). V nasilju

nad premaganimi in v žrtvovanju nedolžnih za visoke cilje ni nič družbeno radikalnega in ničesar, kar bi lahko prispevalo k protisistemskim ciljem.

Protisistemska gibanja se večinoma dosledno distancirajo do bojevitosti, ki ni izzvana z zatiranjem protisistemskih prizadevanj, na primer z verskim nasiljem, fundamentalizmom, rasizmom, seksizmom in organiziranim kriminalom (Grubacic, 2003; gl. Teivainen, 2002). Odvracanje določenih nasilnih oblik protisistemskega delovanja je torej razlog zaradi katerega protisistem na koncu postane sam izključevalen in se s tem zapre sam vase.

K protisistemskem izključevanju prispevajo tudi zavračanje nosilcev projektov, ki ne sprejemajo protisistemskega *kratos* ali celo sploh ne priznavajo možnosti kolektivnega doseganja protisistemskih ciljev. Primer so projekti postmoderno radikalne filozofije posameznika. Z njo je skupnosti zavladata nepovezanost, fragmentarnost in relativizem do točke, da se razgradi vsak skupnostni pomen in oguli že vsaka ideja kolektivnega smisla in kvalitativne razlike (Zerzan, 2004). Zanje splošen pogled in z njim javni diskurz ni mogoč. Ne gre za to, meni Derrida (1996), naj se posameznik osvobodi sistema s posredovanjem neke nerepresivne nove ureditve, ker ta ne obstaja, niti ne more nikoli obstajati. Tukaj ne najdemo več upora moči, celo nasprotno, soočeni smo z povečevanjem nemoči, za katero je avtonomija samo mit (Kirinić, 2003). Postmoderni individualizem, nihilizem in protiracionalizem se sami izolirajo od družbene realnosti, težijo k posvečevanju sebe kot beguncev pred sistemskim razkrojem, vedno so bolj orientirani k sebi kot k družbenim spremembam (Bookchin, 1995).

Toda polno razviti posameznik, meni Horkheimer, je lahko le uresničenje polno razvite družbe (prav tam). Nikoli v dosedanem toku civilizacije niso bila metafizična vprašanja skupnega obstoja in smisla tako brezupno oddaljena in brezpredmetna (Jameson v Zerzan, 2004). Enako kot težnje po celovitosti, se je treba bati tudi težnje k razlikovanju, če vodi k neskončnem poudarjanju razlik, namesto k ohranjanju bogastva razlik. Giddens (1989) odločno nasprotuje spodbijanju celostnega razmišljanja z argumentom relativizma. Piše namreč o nujnosti, da načelo relativnosti ubranimo pred relativizmom: zavriniti je treba to, da iz relativnosti naših omejenih spoznavanj realnosti izpeljujemo relativistične sklepe. Zakaj tako, lepo pojasnita Prigogine ter Stengersova (1982), ko poudarita, da relativnost temelji zgolj na omejitvah, ki veljajo za elementarno raven, le za fizične opazovalce in jih ne moremo posplošiti in s tem preprosto izbrisati možnosti obstoja enovite resnice. Dejstvo, da realnost zaznavamo parcialno, in da so naša resničnostna spoznanja le delno veljavna, še ne sme voditi v zanikanje možnosti, da lahko obstaja neka širše veljavna resnica občega pomena, ki je nihče ne more v celoti izraziti. Zato postmoderni relativizem, ki pri Foucaultu preide že v »ireduktibilni pluralizem tolmačenj«, ne vsebuje nič več radikalnega (Zerzan, 2004). Tako ne more biti konsistentna sestavina protisistemske matrike in je iz nje izključena.

Tako mora protisistemsko gibanje, da ohrani svoje bistvo, samo postati izključevalno in sicer do vseh oblik uveljavljanja, ki niso skupnostno prispevne, ker so enoumne. Tako na koncu pridemo do ugotovitve, da protisistemsko gibanja sicer temeljijo na *zavračanju sistemskega izključevanja, a le zato, da namesto njega uveljavijo svoja pravila izključevanja*. Tako moramo uvesti novo kategorijo izključevanja, ki jo proizvaja protisistem. Gre za protisistemsko izključevanje izključevalnih (Balibar, 2007), ki proizvaja dvojno izključenost. Izključevanje izključevalnih, ki so protisistemski na nepovezovaleen način ni isto in je treba jasno razločiti od samoizključevanja izključenih iz sistema, ki ima težnjo povezovanja in ustvarjanja skupnosti. Protisistem tako na koncu ni več razviden kot natančno nasprotje sistema ampak je vmesna kategorija, ki se nahaja na prehodnem območju med dvema oblikama asocijalne družbenosti, med sistemsko in »protiprotisistemsko«. S tem protisistemsko družba danes spet postaja razvidna ravno kot izvorno področje družbenosti, kot je v pravadnini enkrat že bila. Ko pa pristanemo na družbeno pristnost protisistemskih prizadevanj, ko nanje pogledamo kot na obrobje, ki se je ovedlo svoje družbene centralnosti, se mora spremeniti tudi naša pozicija izjavljanja. Opustiti moramo začetno misel, da je odnos med sistemom in protisistemom nujno dihotomen in antagonističen, kjer je protisistem porojen kot refleks odrinjenih na posledice sistematičnega izključevanja vsega, kar ni podano na sistemski način. Namesto tega je protisistem zdaj postal sredinsko izhodišče, s katerega je edino mogoče družbene zadeve obravnavati nepotvorjeno z obstoječimi strukturami (ne)moči sistema v krizi.

7 Sredinsko preoblikovanje nasprotja med sistemom in protisistemom

Nacionalne vlade danes delujejo »v ustavno sivem območju« (Habermas, 2011), med že preživetimi okviri klasične države in še nereprezentativnim okvirom globalne vlade. Narava družbenih nasprotij se v postantagonističnem času, ki pa še zdaleč ni postkonfliktni čas, temeljno spreminjajo (Arrighi in dr., 2005; Rossiter, 2006). Ob zamirajočem razrednem konfliktu so se zaostriła nasprotja v drugih razsežnostih kot so ekologija, etična vprašanja, kulturne razlike in področje temeljnih človekovih pravic, kjer nimamo več opraviti s bipolarnimi nasprotji ampak z večpolarnimi. Družbeni konflikt zdaj ni več predvsem razreden (Wieviorka, 2010) in ideološki ampak je predvsem sistemski. Povezan je s sistematiko družbenega izključevanja in se tiče prizadevanj izključenih za obnovitev avtonomnih oblik družbenosti v okviru radikalno prenovljene družbene pogodbe. Posledica sistemskega zatiranja družbene različnosti, je porajanje nove oblike družbenega konflikta in nove oblike družbenega izključevanja, kot tudi vznik nove, protisistemске oblike družbenosti, ki se poraja, kot v jungovski asociaciji zapiše Derrida, iz našega strukturno nezavednega (Derrida, 1988), iz naše strukturne slepote za globoka nasprotja družbe.

Univerzalne družbene vrednote in skupni imenovalci proizvedejo enoumje vključenih in radikalno izključenost. Namesto kohezije proizvedejo sistemski razkol, ki pa sam po sebi ni usoden za obstoj družb na ravni nacionalnih držav ampak samo zarisuje meje izpovednosti in progresivnosti neo-klasičnega (razsvetljenskega) družbenega projekta. Naraščajoča stopnja družbenega izključevanja je progresivni rezultat razvoja načelno nekompatibilnih oblik družbenih avtonomij oziroma z drugimi besedami rezultat tega, da družba postaja kompleksna. Izhodiščna teza je zato bila, da je treba družbene procese pojasnjevati s stališča sistemskega izključevanja. Od tod potem vprašanje iz uvoda, obravnavano na primeru oblikovanja kohezivne protisistemske družbenosti, kako je mogoče s podlag izključevanja priti do povezane skupnosti avtonomnih članov?

V praksi so prizadevanja za udejanjanje avtonomne protisistemske skupnosti soočena z naravnim odporom posameznih gibanj (mikro raven) do vertikalnega strukturiranja v protisistemske koalicije (makro raven). Visoke prepreke povezovanju postavljajo kategorialne razlike med gibanji (reformistična, revolucionarna in avtonomna; horizontalni vidik), ki pa niso zmožne povezovanja raznovrstnih protisistemskih gibanj. Samo zunanji povod lahko inducira kritično protisistemsko maso za njihov skupen nastop. Vendar pa v istem trenutku, ko bi koalicija gibanj zmogla prvič zadihati na svoja pljuča, zaradi različnega naboja njihovih načelnih opredelitev, lahko pride kvečjemu do razelektritev in izničenja skupnostnega potenciala.

Na načelni ravni ni mogoče doseči protisistemskega povezovanja. Vendar pa deklarativna raven ni edina pomembna. Za večino gibanj je razviden razkorak med programskimi opredelitvami in učinki njihovega delovanja v praksi. Zato večina gibanj nima enovitega programsko-akcijskega odtisa – njihov program je večinoma radikalnejši od aktivnosti ali obratno. Gibanja s heterogenim programsko-akcijskim odtisom so slabo kompatibilna, ker tisto, kar neko gibanje z drugim povezuje vedno nastopa v kombinaciji z nečim drugim, kar jih kategorialno razdvaja. Ker so programsko-akcijsko »neprincipielna« in morajo svojo konsistenco, ki je pogoj verodostojnega nastopanja do drugih, šele vzpostaviti, ostajajo odprta za sodelovanje, če le ne zahteva žrtvovanja njihove identitete, kar pa je možno le z nekaterimi gibanji s heterogenim programsko-akcijskim odtisom. Vzvod protisistemskega povezovanja je programsko-akcijska neprincipielnost gibanj.

Za najbolj spontano uskladitev svojega programsko-akcijskega profila mora gibanje stopiti v korelativno oziroma simetrično presečno interakcijo z gibanjem, ki ima natančno nasproten programsko-akcijski odtis. V njem si gibanje povrne konsistentno programsko-akcijsko identiteto, vendar lahko to doseže le kolektivno, v korelativni interakciji z drugim gibanjem. Tukaj potem nimamo več opraviti z razlikovanjem gibanj po kategorialnih razlikah ampak po presečnem oziroma sekundarnem ujemanju. Presečna kolektiviteta je porojena »mezomobilizacijsko« (Gerhards, Rucht, 1992), ker na višji

ravni omogoča protisistemsko povezanost. Razločili smo participativne, skupnostne in bojevite protisistemske koalicije.

Participativne koalicije so zaradi svoje navezanosti na sistem le kvazi-protisistemske. Nastajajo v preseku revolucionarnih in reformističnih protisistemskih gibanj. Črpajo sistemske vire za uveljavljanje sprememb sistema od znotraj, ko ga silijo k postopni internalizaciji protisistemskih pobud in prisvajanju njihovih dosežkov. To dela meje sistema še bolj porozne oziroma pogledano drugače, zvišuje izhodišče, s katerega se sistemu zastavljajo protisistemske zahteve. Čim bolj sistem od znotraj postaja prilagodljiv za protisistemske zahteve, tem lažja in večja bo mobilizacija izključenih, da nastopijo proti sistemu. Participativne koalicije sicer vseskozi subvertirajo radikalnejša protisistemska prizadevanja, vendar pa jih obenem dinamično gledano silijo k ažuriranju njihovih pozicij. Res, da ne bo nobena sprememba, ki jo od danes na jutri izbojuje participativna koalicija radikalna, kljub temu pa lahko spremeni pogoje uveljavljanja radikalnih protisistemskih zahtev. Vzemimo, v času globalne krize se večina prebivalstva protisistemsko radikalizira, kar ponazarja pojav Gibanja 99%. V teh pogojih so docela izbrisane meje med reformisti in radikalci, kar pomeni, da se morajo dotedanji marginalni radikalci premestiti v območje izpraznjene družbene sredine, če hočejo ohraniti svoje poslanstvo in v sredini zasnovati neke nove družbene prakse.

Drugo skupino tvori skupnostna koalicija protisistemskih gibanj, ki učinkujejo semi-protisistemsko. Za razliko od prvih so vzvodi delovanja njihove lastne zmogljivosti, od prostovoljstva do družbene inovativnosti. Sistema neposredno ne spodbijajo, ampak samo prispevajo k porajanju avtonomnih protisistemskih alternativ. Razvijejo radikalna dopolnila ali celo superiorne nadomestke za klasične storitve države in trga na področju javnih in skupnih dobrin. Najbolj protisistemsko uspešne so skupnostne koalicije, če jim uspe povezati proizvodnjo skupnih dobrin s proizvodnjo avtonomnih prostorov kot stalnih podlag za porajanje samovzdržujočih avtonomnih skupnosti. Skupnostni presek tako proizvede protisistemske učinke, ki obstajajo vzporedno s sistemom. Sistema ne sprevačajo v nič novega, ampak ga na vse več področjih naredijo vse bolj nepotrebne. Zato je v radikalnem smislu rečeno ta koalicija le polovičarsko protisistemska.

Tretja protisistemska koalicija je militantna in uresničuje bojeviti, orto-protisistemski program. Njen glavni motiv ni izboljšanje sistema kot si prizadeva participativni korelat, niti dopolnjevanje (skupnostni korelat) ampak njegovo temeljno in dosledno spodbijanje s pozicije izvorne suverenosti ljudi in njihovih teritorialno opredeljenih avtonomnih skupnosti. V tem primeru gre za frontalno nasprotovanje formalnim okvirom sistema in njegovim načinom instrumentalizacije mehanizmov izključevanja za ohranjanje sistemske koherence. Le ta protisistemska koalicija napada sistem v njegovih temeljih, četudi ne nujno za njegovo brezpogojno demontažo. Pripravljena ga je sprejeti, a le v zamenjavo za progresivno osvobajanje vse bolj prostranih avtonomnih področij skupnega

življenja, v katera se sistem poslej ne vmešava več. Ta koalicija edina proizvaja radikalno avtonomne učinke vendar pa redko za to zadoščajo le avtonomni pristopi. V tem pogledu so šibkejši od gibanj v skupnostni koaliciji. Njeni dosežki so omejeni na redko posejane otoke avtonomije, ki so si izborili nedotakljivost, onkraj teh avtonomnih enklav pa ne uspejo trajno samovzdržujoče povezati vseh žrtev systemskega izključevanja.

Končni učinek protisistemskih prizadevanj predvsem ni vsota ločenih prizadevanj reformističnih, revolucionarnih in avtonomnih gibanj. Tudi nobena od treh, iz njih porojenih protisistemskih koalicij posamično ne more uresničevati protisistemskega cilja sama, ampak ji to uspeva le na nek popačen ali morda bolje, na nek nezrel način – *kvazi, semi ali ortoprotisistemsko*. Protisistemsko celovitost je lahko dosežena šele kot presek presekov, torej kot emergentni, od nikogar nadzorovani tok učinkov prizadevanj, ki jih metapresečno uresničujejo participativni, skupnostni in bojeviti protisistemski korelat (Vaneigem kot triado radikalne subjektivnosti nove oblike skupnosti navede samouresničevanje, komunikacijo in participacijo). Prvi k protisistemskemu gibanju prispeva najširšo mobilizacijo izključenih. Drugi ustvari skupnostno podlago gibanja, tretji pa uveljavi meje in zasede avtonomne prostore, da se lahko oblikujejo stalne in samovzdržujoče avtonomne skupnosti. Protisistemski cilj bo dosežen v interakciji masovnosti protisistemskih gibanj, njihove sposobnosti vzpostaviti skupnostne odnose in nenazadnje brezkompromisne odločenosti in stvarne možnosti braniti izvorno suverenost posameznikov in njihovih skupnosti pred poskusi systemskih intervenc.

Rezultat metapresečnega organiziranja protisistemskih prizadevanj je porajanje nesomerno drugačne in ločene družbe, ki živi vzporedno z ostanki sistema. Z njim je sicer v nenehnem sporu z vseh strani naenkrat vendar pa obenem sprejema razmejitve za izogibanje medsebojni destruktivnosti in potemtakem sprejema tudi nujnost kohabitacije protisistema in sistema. Razmerja med sistemom in protisistemom torej niso več črnobela, če ju obravnavamo kot mezoskopska pojava (mezo pogled na sistem gl. v Radej, 2010). Z mezo izhodišča je odnos med sistemom in protisistemom mogoče rekonstruirati nedialektično (Lyotard, v Spencer, 1997) v luči mezoskopskih multipolarnih opozicij med posameznimi kategorijami sistema in posameznimi kategorijami protisistema, na primer nasprotovanje protiglobalistov ekonomski globalizaciji in nasprotovanje globalnih ekoloških nevladnih organizacij ekološkim politikam držav. Torej nasprotja med sistemom in protisistemom niso več enovito antagonistična ampak je zdaj monumentalni konflikt razbit na več ključnih zadev, ki se obravnavajo ločeno, vendar sredinsko. Vsak aspekt delovanja sistema na koncu dobi svoje nasprotje v protisistemski »antimateriji«
alternativne družbe.

Protisistemsko prizadevanje za avtonomijo zahteva delovati z vsemi razpoložljivimi pristopi, delno povsem ločeno od sistema, delno s systemsko komplementarno in delno v okviru možnosti, ki pogojujejo participacijo v institucijah sistema. Ugotovitev, da je

sistem pravzaprav vpet v uresničevanje protisistemskih aspiracij ni nekonsistentna, saj si že od začetka prizadevamo izogniti imperativu črno-bele obravnave. Razen podanih argumentov je treba upoštevati normativno dejstvo, da je protisistem že sam ustavna kategorija in potem del temeljne podlage sistema. Po ustavi je oblast v rokah ljudstva in jo lahko izvršujejo neposredno brez parlamenta in vlade; človekove pravice se uresničujejo neposredno na podlagi ustave in mednarodnih dogovorov (brez systemskega posredovanja), nedotakljivost stanovanja, svoboda izražanja, svoboda vesti in pravica ugovora vesti, pravica do združevanja in do neposrednega sodelovanja pri upravljanju javnih zadev, do zdravega okolja (gl. Kos Grabar, 2011). Ustava ni systemski koncept, ampak obratno, vsaj v tem smislu, da ustava počiva na izhodiščih predistemskega stanja, iz katerega se sistem poraja in ga s svojim obstojem in razvojem nikoli ne more legalno odpraviti. V tem pogledu postantagonistična skupnost razvije *deljeno suverenost*, ki bo uveljavila pluralizem na ustavni ravni kot podlage ustavnega sodelovanja med državo in državljani (Habermas, 2011) oz. njihovimi ožjimi avtonomnimi skupnostnimi sestavi.

Uporabljena literatura

- Agre P.E. Hierarchy and History in Simon's »Architecture of Complexity«. Lawrence Erlbaum Associates, Journal of the Learning Sciences 12/3(2003), <http://polaris.gseis.ucla.edu/pagre/>.
- Ankersmit F. Political Monadology. Project MUSE: Theory & Event, 8/3(2005):1-58.
- Arrighi G., Silver B., B.D. Brewer. Industrial convergence and the persistence of the North–South divide: A rejoinder to Firebaugh. Studies in Comparative International Development 40/1(2005).
- Balibar É. 2007. On Universalism. In Debate With Alain Badiou. EIPCP: transversal - EIPCP multilingual webjournal, št. 2, prevod v angl. M. O'Neill, http://eipcp.net/transversal/0607/balibar/en/base_edit#_ftn6.
- Bonefeld W. Uncertainty and Social Autonomy. The Commoner št. 8 (Jesen/Zima 2004), <http://libcom.org/library/uncertainty-and-social-autonomy-bonefeld>.
- Bookchin M. 1995. Social Anarchism or Lifestyle Anarchism: An Unbridgeable Chasm Edinburgh: AK Press, <http://libcom.org/library/social-anarchism--lifestyle-anarchism-murray-bookchin>.
- Bourdieu P. 2001. Contre-Feux 2. Paris: Raisons d'Agir.
- Breines W. 1989 Community and organization in the New Left, 1962-1968. The great refusal. New Brunswick, NJ: Rutgers Univ. Press, 2. izdaja
- Camatte J. 2003. Protiv pripitomljavanja. Lutanje Čovečanstva. Uvod u Zver (2). (Prvi del eseja *Contre la Domestication*, Invariance, Année VI, Série II, št. 3, 1973), Beograd, Anarhija/blok 45, Porodična biblioteka št. 6, 68 str, prevod in spremna besedila Aleksa Golijanin, http://anarhija-blok45.net1zen.com/tekstovi/006_KAMA.PDF.
- Castells M. 1997. The Power of Identity, The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. II. , 1.izdaja, Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell.
- Chaumont J. M 1996. La Concurrence des victimes. 2. izdaja, Paris: La Découverte.
- Chomsky N. 1973. For Reasons of State. Pantheon Books.
- Cunningham P. 1999. The Future At Our Backs: Autonomia and Autonomous Social Movements in 1970s Italy. <http://libcom.org/library/autonomy-patrick-cunningham>.
- Curzon Price T. 2007a. The reinvention of scarcity. openDemocracy 13. junij, http://www.opendemocracy.net/the_reinvention_of_scarcity.
- Curzon Price T. 2007b. Das Google Problem: is the invisible mouse benevolent? openDemocracy 19. april, http://www.opendemocracy.net/globalization-vision_reflections/google_problem_4546.jsp.
- Daphi P. 2011. Who are the transnational actors? - Pinning down an elusive subject of research, Predstavljeno na delavnici How to study transnational social movements, 28. – 29. September, University of Gothenburg – Gothenburg Centre of Globalization and Development (GCGD) and CSM.
- de Hoop Scheffer A. 2007. Philosophy in a Time of Terror: Dialogues with Jürgen Habermas and Jacques Derrida. Cosmopolitique , <http://www.sens-public.org/spip.php?article102>.
- Derrida J. 1978. 'Genesis and Structure' and Phenomenology, v Derrida J., Writing and Difference. London & New York: Routledge, prevod Alan Bass.
- Derrida J. 1985. Letter to A Japanese Friend, v Derrida and Différance, ur. David Wood in Robert Bernasconi, Warwick: Parousia.
- Derrida J. 1988. Limited Inc. Evanston: North Western University Press.
- Derrida J. 1996. Monolingualism of the Other, or, The Prosthesis of Origin. Stanford: Stanford University Press.
- Derrida J. 2002. Positions. London & New York: Continuum, 2. izdaja.
- Diefenbach K. 2007. 1968 and after- Some Comments on Singularity and Minoritarian Politics. EIPCP: transversal - EIPCP multilingual webjournal, št. 4, prevod v angl. Mary O'Neill, <http://eipcp.net/transversal/0607/diefenbach/en>.
- Dowling E. The Ethics of Engagement Revisited: Remembering the ESF 2004. ephemera forum, theory & politics in organization, volume 5/2(2005):205-15.
- Dryden J. 2010. Autonomy: Overview, Internet Encyclopedia of Philosophy. <http://www.iep.utm.edu/autonomy/>.
- Eurobarometer. 2005. Special Eurobarometer 215 / Wave 62.1 – TNS Opinion & Social <http://www.lex.unict.it/eurolabor/documentazione/altridoc/eurobarometro05.pdf>.
- Ford S. 2004. The Situationist International: A User's Guide. Black Dog, London.

- Foucault M. 1969. *The Archaeology of Knowledge*. London in New York: Routledge, prevod A. M. Sheridan Smith.
- Foucault M. 1997. *What is Critique?*, v Sylvère Lotringer and Lysa Hochroch (ur.), *The Politics of Truth: Michel Foucault*,. New York: Semiotext(e).
- Freeman J. 2000. *Tiranija nestrukturiranosti*. Prevod ZAF, <http://www.stocitas.org/nestrukturiranost%205.htm>, 9 str.
- Gerhards J., D. Rucht. *Mesomobilization. Organizing and Framing in Two Protest Campaigns in West Germany*. *The American Journal of Sociology* 98/3(1992):555–96.
- Giddens A. 1989. *Nova pravila sociološke metode*. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta, *Studia Humanitatis*, prevod Zlata Gorenc, (*New Rules of Sociological Method: a Positive Critique of interpretative Sociologies*, 1976, London: Hutchinson), 221str.
- Goldman E. *Anarchism: what it really stands for*, v Schumaker, 2010.
- Golijanin A. 2011. *Elektronsko sporočilo* 17. september, ob 11:48; Zadeva: RE: [blok45-lista] Gustav Landauer (1870-1919).
- Golijanin A. 2003. *Kraj lutanja: Predgovor izdavača*, v Camatte J. *Protiv pripitumljavanja. Lutanje Čovečanstva. Uvod u Zver (2)*. Bg, anarhija/ blok 45, Porodična biblioteka br. 6, 68 str, Prevod in spremna besedila Aleksa Golijanin.
- Graeber D. 2011. *Revolutions in Reverse: Essays on Politics, Violence, Art, and Imagination*. London: Minor Compositions, <http://www.minorcompositions.info/?p=284>.
- Graeber D. 2004a. *Fragments of an Anarchist Anthropology*. Chicago: Prickly Paradigm Press, www.ramshackleglory.com/paradigm14.pdf.
- Graeber D. 2004b. *Anarchism, Or The Revolutionary Movement Of The Twenty-first Century*, ZNet, 6. januar. <http://www.zcommunications.org/anarchism-or-the-revolutionary-movement-of-the-twenty-first-century-by-david-graeber>.
- Grimes M. 2011. *Multilevel Mobilization: Civil Society Efforts to Promote Access to Information Laws in Central America*. Predstavljeno na delavnici *How to study transnational social movements*, 28. – 29. September 2011, University of Gothenburg – Gothenburg Centre of Globalization and Development (GCGD) and CSM.
- Gunderson L.H., C.S. Holling. 2001. *Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems*. Island Press, 508 str.
- Gustafsson H., S.Vintheagen. 2011. *Law on the Move. Mapping the dynamic interactions of law and social movements*. Objavljeno v okviru raziskovalnega projekta »Legal change and social movements«, the Swedish Research Council, www.legalmovements.org.
- Habermas J. 2011. *Habermas, the Last European A Philosopher's Mission to Save the EU*. *Der Spiegel (Spiegel Online)*, Intervju opravil Georg Diez, angleški prevod Paul Cohen (25. november), <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,799237,00.html>.
- Halpin H., K. Summer. 2008. *Network organizations for the 21st century*. *Turbulence. Ideas for movements*. št. 4(July):55-63, <http://turbulence.org.uk/turbulence-4/network-organisation-for-the-21st-century>.
- Hardt M., A. Negri. 2000. *Empire*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- Harvey D. *Militant particularism and global ambition: The conceptual politics of place, space, and environment in the work of Raymond Williams*. *Social Text*, 42(1995):69-98.
- Harvey D. 1996. *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Blackwell, Oxford v Routledge.
- Haug C. 2011. *Organizing spaces: Meeting arenas as social movement infrastructure between organization, network, and institution*, Predstavljeno na delavnici *How to study transnational social movements*, 28. – 29. September 2011, University of Gothenburg – Gothenburg Centre of Globalization and Development (GCGD) and CSM.
- Henning D. *Poll shows 82 percent of Germans feel politically disenfranchised*. WWSWS, 16 January 2007, <http://www.wsws.org/articles/2007/jan2007/euro-j04.shtml>.
- Holloway J. 2004. *Spreminjamo svet brez boja za oblast*. Ljubljana: Študentska založba, *Časopis za kritiko znanosti, Politikon*, prevod M. Begić in dr., 235 str.
- Holmes B. 2004. *Reverse Imagineering: Toward the New Urban Struggles, Or: Why Smash the State When Your Neighborhood Theme Park Is So Much Closer?* *Multitudes – revue politique, artistique, philosophique*. <http://multitudes.samizdat.net/Reverse-Imagineering-Toward-the>.

- Hurst A. Interweaving of Invention and Interpretation / Kvazi transcendentalna protkanost invencije i interpretacije Jacquesa Derridaea. Croatian Musicological Society: International Review of the Aesthetics and Sociology of Music, 36/1(Junij 2005):159-78, <http://www.jstor.org/stable/30032164>.
- Jun N. Anarchist Philosophy and Working Class Struggle: A Brief History and Commentary. The Journal of Labor and Society, 12(September 2009), v Marshall, 2011.
- Keck M.E., K. Sikkink. 1998. Activists beyond borders: advocacy networks in international politics. Ithaca, NY: Cornell University Press; Khagram, Sanjeev.
- Kehr D. 2003. Film Review: It's Paris in 1871, and You Are There. New York Times, 3. julij, [http://movies2.nytimes.com/mem/movies/review.html?title1=La+Commune+\(Paris%2C+1871\)+\(Movie\)](http://movies2.nytimes.com/mem/movies/review.html?title1=La+Commune+(Paris%2C+1871)+(Movie)).
- Kirinić V. Margina u središtu. Zagreb: Zarez, št. 119-120 (december 2003), <http://www.stocitas.org/anarhizam%20i%20trend%202.htm>.
- Klein N. 2001. Reclaiming the Commons. Govor v Centre for Social Theory & Comparative History, UCLA (April), <http://ethicalpolitics.org/blackwood/klein.htm>.
- Kluitenberg E. 2002. Transfiguration of the Avant-Garde. The Negative Dialectics of the Net, <http://amsterdam.nettime.org/Lists-Archives/nettime-l-0201/msg00104.html>.
- Knudsen S.V. 2006. Intersectionality - A Theoretical Inspiration in the Analysis of Minority Cultures and Identities in Textbooks; v »Caught in the Web or Lost in the Textbook«, Bruillard E., B. Aamotsbakken, S.V. Knudsen, M.Horsley (ur.), Eighth International Conference on Learning and Educational Media, 61–76. 26. november 2007, http://www.caen.iufm.fr/colloque_iartem/pdf/knudsen.pdf.
- Kos Grabar J. 2011. Svoboda društvenih morskih psov je svoboda plenilcev. Ljubljana: Razgledi.net, (objavljeno 6. januar), <http://www.razgledi.net/2011/01/06/joze-kos-grabar-ml-svoboda-druzbenih-morskih-psov-je-svoboda-plenilcev/>.
- Kreisler H. 2001 Conversation with Manuel Castells. Identity and Change in the Network Society. Conversations with History series; Institute of International Studies, Berkeley, 9. maj.
- Landauer G. Kroz odvajanje do zajednice; Durch Absonderung zur Gemeinschaft, Predavanje 18. junij 1900 v Friedrichshagen-Berlin, v Izbor tekstova i odlomaka, 9 str., Prevod: Aleksa Golijanin (angleško), Bojana Golijanin-Radonjić (nemško), 2011, Žurnali/ Lista blok-45, <http://groups.google.com/group/blok45>.
- Landauer G. Slabi državnici, još slabiji narod! »Schwache Staatsmänner, schwächeres Volk!«, Der Socialist, 15. jun. 1910. Prevod iz angleščine (Gabriel Kuhn), »Weak Statesmen, Weaker People!«, Gustav Landauer, Revolution and Other Writings: A Political Reader, PM Press 2010, str. 213–214, Prevod: Aleksa Golijanin (angleško), Bojana Golijanin-Radonjić (nemško), september 2011.
- Landstrieher W. b.l. Protiv logike potčinjavanja: realizam. Prevod Aleksa Golijanin, <http://www.stocitas.org/wolfi%20realizam.htm>.
- Lorey I. Attempt to Think the Plebeian. Exodus and Constituting as Critique. Transversal, the art of critique, 4(2008), prevod v angleščino Aileen Derieg.
- Lovink G., J. Hofmann. 2004. Open Ends: Civil Society and Internet Governance, intervju objavljen na nettime mailing list, 12 August, <http://www.nettime.org>.
- Luxemburg R. 1900. Reform or Revolution. Social Reform or Revolution, Militant Publications, London, prevod v angl. Integer, <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1900/reform-revolution/index.htm>.
- Lye J. 1996. Deconstruction: Some Assumptions. Brock University, <http://www.jeeves.brocku.ca/english/courses/4F70/deconstruction.php>.
- Marshall A.G. 2011. Robber Barons, Revolution, and Social Control: The Century of Social Engineering, 1. del, Global Research, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=23639>.
- McLeish P. 2003. The Promise of the European Social Forum (London, 30. november), <http://www.commoner.org.uk/01-12groundzero.htm>.
- Nash K. The Feminist Production of Knowledge: Is Deconstruction a Practice for Women? Palgrave Macmillan Journals: Feminist Review, št.47(Poletje 1994):65-77, <http://www.jstor.org/stable/1395254>.
- Padovani C., A. Tuzzi. 2004. Global Civil Society and the World Summit on the Information Society: Reflections on Global Governance, Participation and the Changing Scope of Political Action. New York, Social Science Research Council, <http://www.sscr.org/programs/itic/publications/knowledgereport/memos/padovani3-4-30-04.pdf>.
- Perlman F. 2003. Reprodukcijski svakodnevnog života i drugi eseji. Uvod u Zver (1). Prvič objavljeno v Black & Red, Detroit, 1969, Beograd, Anarhija/Blok 45, Porodična biblioteka št. 5, 68 str, Prevod in spremna besedila Aleksa Golijanin, http://anarhija-blok45.net1zen.com/tekstovi/005_PERL.PDF.

- Petit C. 2004. Social Movement Networks in Internet Discourse, predstavljeno na letnem srečanju American Sociological Association, San Francisco, (August 17), IROWS Working Paper št. 25, <http://irows.ucr.edu/papers/irows25/irows25.htm>.
- Petras J. Imperialism and NGOs in Latin America. New York: Research Library, Monthly Review; 49/7(Dec 1997), <http://monthlyreview.org/1997/12/01/imperialism-and-ngos-in-latin-america>.
- Piper M. 2010. »Autonomy: Normative«, Internet Encyclopedia of Philosophy. <http://www.iep.utm.edu/aut-norm/>.
- Prigogine I., I. Stengers. 1982. Novi savez – Metamorfoza znanosti. Zagreb: Globus. (La nouvelle alliance: Métamorphose de la science, 1979, prev. R. Zdjelar).
- Radej B. 2010. Več-nivojski vidik družbene kompleksnosti in njen pomen za metodologijo družbenega raziskovanja - primer vrednotenja učinkov politik. Ljubljana: Slovensko društvo evalvatorjev, Delovni zvezki SDE št. 3/2010, 59 str., <http://www.sdeval.si/Publikacije-za-komisijo-za-kodekse-in-standarde/Vec-nivojski-vidik-druzbene-kompleksnosti.html>.
- Radej B., M. Golobič, M. Macur, S. Dragoš. 2011. Vrednotenje politik Ljubljana: Vega, 247 str.
- Radej B. 2011. Agregacijski problem kompleksnih družbenih vrednotenj. Ljubljana: Slovensko društvo evalvatorjev, Delovni zvezki SDE št. 3/2010, 59 str., <http://www.sdeval.si/Publikacije-za-komisijo-za-vrednotenje/Agregacijski-problem-kompleksnih-druzbenih-vrednotenj.html>.
- Reese E., M. Herkenrath, C. ChaseDunn, R. Giem, E. Gutierrez, L. Kim, C. Petit. 2006. Alliances and Divisions within the »Movement of Movements«: Survey Findings from the 2005 World Social Forum, Prispevek predstavljen na letnem srečanju American Sociological Association v Montrealu, Canada, IROWS Working Paper št. 29, <http://irows.ucr.edu/papers/irows29/irows29.htm>.
- Rossiter N. 2006. Organized Networks. Media Theory, Creative Labour, New Institutions. Rotterdam: NAI Publishers, Institute of Network Cultures Studies in network cultures, 252 str., www.nedrossiter.org/wp-content/uploads/2009/08/Organized_Networks.pdf.
- Rousset P. The World Social Forum, a sustainable model? International Viewpoint Online magazine: 418(November 2009), http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article1760&var_recherche=organisations%20problems.
- Sabado F. Elements of Revolutionary Strategy. International Viewpoint Online magazine: <http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article1289>.
- Sartre J.P. 1995. The Humanism of Existentialism, v Existentialism and Human Emotion, prevod v angleščino Bernard Frechtman, Philosophical Library, 1957; ponatis v Existentialism: Basic Writings, C. Guignon, D. Pereboom (ur.), Indianapolis, Indiana: Hackett Publishing.
- Schaefer Caniglia B., J.A Carmin. Scholarship on social movement organizations. Classic views and emerging trends'. Mobilization 10/2(2005):201–12.
- Schumaker P. (ur). 2010. The Political Theory Reader. Wiley-Blackwell, str. 47-50.
- Schumpeter J.A. 1942. Capitalism, Socialism and Democracy. New York: Harper & Brothers.
- Simon H. 1969. The Sciences of the Artificial. 3. izdaja. MIT Press.
- Simon H.A., A. Ando. Aggregation of variables in dynamic systems. Econometrica, 29/2(1961):111–38, <http://www.jstor.org/stable/1909285>.
- Spencer N. 1997. Historicizing the Spontaneous Revolution: Anarchism and the Spatial Politics of Postmodernism.« Prispevek je bil predstavljen v okviru Revolutions Conference, Irvine: University of California, 12. oktober, <http://www.ags.uci.edu/~clcwega/revolutions/Spencer.htm>.
- Sternfeld N. Whose Universalism Is It? EIPCP: transversal - EIPCP multilingual webjournal, št. 3(2007), prevod v angl. M. O'Neill, <http://eipcp.net/transversal/0607/sternfeld/en>.
- Strydom P. Triple contingency. the theoretical problem of the public in communication societies. Philosophy & Social Criticism 25/2(1999): 1–25.
- Teivainen, 2002, v Reese in dr., 2006.
- Tilly C. 1978. From Mobilization to Revolution. New York: Random House, <http://deepblue.lib.umich.edu/handle/2027.42/50931>.
- Tronti M. 1980. The Strategy of Refusal, prevod Red Notes, v Lotringer S., C. Marazzi (eds), Autonomia, Post-Political Politics, New York: Semiotext(e), str. 28-35. <http://www.libcom.org/library/strategy-refusal-mariotronti>.
- van Dijk Jan A.G.M. The One-dimensional Network Society of Manuel Castells - a review essay. New media and society, 1/1(1999):127-38, <http://www.thechronicle.demon.co.uk/archive/castells.htm>.

- Vaneigem R. 1965. *The Revolution of Everyday Life*. St Petersburg, Florida: Red & Black, <http://library.nothingness.org/articles/SI/en/display/216>.
- Vernon R. (ur.). 1993. *Malatesta E. His Life & Ideas* London: Freedom Press, <http://eagainst.com/articles/defence-of-the-revolution/>.
- Virno P. 2003. *Quando il verbo si fa carne*. Torino, Bollati Boringhieri, prevod v angeščino N. Holdren, <http://www.generation-online.org/p/fpvirno9.htm>.
- Virno P. 2004. *A Grammar of the Multitude*, prevod James Cascaito, Isabella Bertolotti, Andrea Casson, predgovor Sylvère Lotringer, New York: Semiotext(e), <http://www.generation-online.org/c/fcmultitude3.htm>.
- Vivas E., J.M. Antentas. *European social movement faces challenges, After the 5th ESF in Malmö*. *International Viewpoint Online magazine* št. 404(September 2008), <http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article1529>.
- Wallerstein I. 1989. *The Modern World-System. III: The Second Era of Great Expansion of the Capitalist World-Economy, 1730-1840s*. San Diego: Academic Press.
- Wallerstein I. 1999. *Globalization or The Age of Transition? A Long-Term View of the Trajectory of the World-System*, <http://fbc.binghamton.edu/iwtrajws.htm>.
- Wallerstein I. *New Revolts Against the System*. *New Left Review*, 18(November - December 2002):29-39, <http://newleftreview.org/A2420?page=fl;pdflang=sl>.
- Wallerstein I. 2006. *Uvod v analizo svetovnih-sistemov*. Ljubljana, Založba /cf*, prevedla Tanja Renner, spremna beseda Ana Kralj, 177 str.
- Watkins P. *La Commune (de Paris, 1871)*. France, 13 Production, La Sept ARTE. Musée d'Orsay, 1999, 5h 45min. <http://www.mnsi.net/čpwatkins/commune.htm>.
- Webber J.R. *Evismo - Reform? Revolution? Counter-Revolution?* *International Viewpoint Online magazine*, št. 382(oktober 2006), <http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article1149>.
- Weldon S.L. 2005. *Rethinking Intersectionality: Some conceptual problems and solutions for the comparative study of welfare states*. Annual Meeting of the American Political Science Association, 1. september - September 4, 28 str.
- Wieviorka M. 2010. *Social conflict*. *Sociopedia.isa*, <http://www.scribd.com/doc/56263796/El-conflicto-social>.
- Wright C. 2003. *Review of "What Is To Be Done? New Times and the Anniversary of a Question"*, v Bonefeld W., S. Tischler (ur.), <http://libcom.org/library/uncertainty-and-social-autonomy-bonefeld>.
- Zerzan J. 2004. *The Catastrophe of Post-Modernism*, v Zerzan J., *Anarhoprimitivizam protiv civilizacije*. Zagreb: Jesenski i Turk, 16 str. <http://www.stocitas.org/zerzan-katastrofa-postmodernizma.htm>.

Predstavitev gostujočega založniškega projekta

OPERACIJA IŽABALESKU

»Operacija Ižabalesku« deluje v okviru založniške družine Anarhija/blok 45 iz Beograda, Srbije, ki že skoraj deset let objavlja knjige, usmerjene h kritiki nekaterih ključnih vidikov masovne družbe – delo, obsesibni produktivizem, ekonomija kot izsiljevanje, ideologija napredka in ostale »aksiomatske nevrprašljivosti« iz iste orbite – pri čemer si vedno prizadeva na njih navezati na svoj izviren način. Vse knjige v produkciji »Operacija Ižabalesku« so brezplačne – izhajajo kot »komunalne izdaje« – in si v skladu s tem prizadevajo tudi za drugačen odnos z bralkami in bralci.

Izbor objav, vsa navedena dela so na voljo zastonj na spletni strani »Operacije Ižabalesku«, <http://anarhija-blok45.net1zen.com/>.

Arthur Cravan: Salon Nezavisnih 1914	Bob Black: Ukidanje rada
Claude Levi-Strauss: Saudades do Brasil	Crisso i Odoteo: Varvari: nekontrolisana pobuna (kritika "Imperije")
Fredy Perlman: Reprodukcijska svakovrednost života	
Guy Debord: Odbacivanje svih mišljenja izrečenih o filmu Društvo spektakla ; Urlici u slavu de Sada (filmovi); Društvo spektakla	Gustav Landauer: Izbor tekstova i odlomaka Jacques Camatte: Protiv pripitomljavanja
John Zerzan i Al Hilaal (India): Stiv Džobs i kraj prijateljstva (intervju, 2011)	Ivan Illich: Izbor tekstova i odlomaka ; Neporažena smrt ; H2O i Vode Zaborava
Jean Baudrillard: Ogledalo proizvodnje	Jacques Ellul: Tehnika ili ulog veka; Hitlerova pobjeda? ; The Betrayal by Technology (Documentary, 1992)
Lewis Mumford: Pentagon moći (Mit o mašini 2, 1970)	
Marshall Sahlins: Prvobitno društvo blagostanja; Čekajući Fukoa (izbor tekstova)	John Zerzan: Državni neprijatelj (intervju); Industrijalizam i pripitomljavanje ; Početak vremena, kraj vremena; Najsigurnost; Proterana prisutnost; Suviše čudesno za reči; Ljubav; Tišina; U početku beše Varalica
Pierre Clastres: Tuga divljeg ratnika; Društvo protiv države/ Vlast u primitivnom društvu	
Stanley Diamond: Komunalne ekonomije	
Theodore Kaczynski: Industrijsko društvo i njegova budućnost	Situacionistička internacionala: Beda studentskog života; 107 tekstova SI: najava, odlomci, itd.
Walter Benjamin: Pariz, prestonica XIX veka (vodič kroz Projekat Arkade); Kapitalizam kao religija	Theodor W. Adorno: Na moru; Pismo prijatelju

Nekatera izmed omenjenih del so v tiskani obliki na voljo za izposoj v InfoShop na Metelkovi v Ljubljani, <http://a-infoshop.blogspot.com/>; a.infoshop@gmail.com.

KOLOFON

Naslov:	GIBANJE 99%: Z IZKLJUČEVANJEM DO SKUPNOSTI
Podatki o avtorju:	Radej B.
Podatki o izdaji ali natisu:	1. Izdaja
Kraj in založba:	Ljubljana: Slovensko društvo evalvatorjev - SDE
Leto izida:	2011
Naslov knjižne zbirke:	Delovni zvezek SDE, let. 4, št. 4
Izvirni naslov dela (pri prevodu):	
Podatke o nosilcu avtorskih pravic:	Avtor, Ustvarjalna gmajna 2.5, Slovenija
Podatek o nakladi (število natisnjenih izvodov):	Elektronska publikacija, http://www.sdeval.si/Studijska-komisija/Gibanje-99-z-izkljucevanjem-do-skupnosti.html
Navedbo javnega financerja, če je publikacija izdana s pomočjo javnih sredstev:	-
Mednarodni identifikator:	ISBN 978-961-92453
Maloprodajno ceno publikacije:	Publikacija je dostopna brezplačno na spletu

O avtorju

Bojan Radej, Ljubljana: Svobodni raziskovalec na področju družbenih študij, kakovosti življenja, ekonomskih racionalnosti, metodologije vrednotenja; svetovalec, publicist in aktivist. Magister makroekonomije (Ekonomska fakulteta, Ljubljana, 1993), prej zaposlen na Uradu za makroekonomske analize in razvoj (UMAR, 1987-2004) za področja medsektorskih modelov, cenovnih analiz, ekonomike okolja, trajnostnega razvoja. Pobudnik in prvi urednik Ekonomskega ogledala /Slovenian Economic Mirror (1995-1998, UMAR). Ustanovni član SDE in trenutno njegov predsednik.

O zbirki Delovni zvezki SDE

V zbirki so objavljeni znanstveni in strokovni prispevki s področja vrednotenja javnih politik in iz disciplin, s katerimi se to vrednotenje prepleta. Prispevki so večinoma recenzirani, večinoma imajo knjižnično signaturo in so brez izjeme prosto dostopni na spletnih straneh SDE.

Doslej izšlo v zbirki DZ SDE

Letnik 1 (2008):

št. 1: »Vaje v seštevanju neseštevljivega« (B. Radej, 29 str.)

št. 2: »Sinteza vplivov nacionalnega energetskega programa na prostorsko kohezijo Slovenije« (B. Radej, 47 str.)

št. 3: »Meso-Matrical Synthesis of the Incommensurable« (B. Radej, 21 str.)

Letnik 2 (2009):

št. 1: »Anti-systemic movement in unity and diversity« (B. Radej, 12. str.)

št. 2: »Meso-matrical Impact Assessment - peer to peer discussion of the working paper 3/2008; report for the period 8/08-2/09« (B. Radej, ur., 30. str.)

št. 3: »Turistična regionalizacija Slovenije« (J. Kos Grabar, 29 str.)

št. 4: »Presoje javnih učinkov vladnih politik« (B. Radej, 18 str.)

št. 5: »Ciljno usmerjen državni proračun: med obeti in možnostmi« (B. Radej, 33 str.)

Letnik 3 (2010):

št. 1: »Beyond 'New Public Management' doctrine in policy impact evaluation« (B. Radej, M. Golobič, M. Černič Istenič, 25 str.)

št. 2: »Osnove vrednotenja vplivov javnih politik za priložnostne uporabnice/ke« (B. Radej, 43 str.)

št. 3: »Več-nivojski vidik družbene kompleksnosti in njen pomen za metodologijo družbenega raziskovanja - primer vrednotenja učinkov politik« (B. Radej, 57 str.)

Letnik 4 (2011):

št. 1: Presečno določanje razvojnih prioritet (B. Radej, Z. Kovač, L. Jurančič Šribar, 45 str.)

št. 2: Primarna in sekundarna perspektiva vrednotenja politik (Slo & Ang) (B. Radej, 30 str.)

št. 3: Agregacijski problem kompleksnih družbenih vrednotenj (B. Radej, 41 str.)

št. 4: Gibanje 99%: Z izključevanjem do skupnosti (B. Radej, 42 str.)

Letnik 5 (2012):

(št. 1): Samoevalvacija v javni upravi (B. Radej, M. Macur, v pripravi na izid april 2012)

Založnik serije DZ SDE je Slovensko društvo evaluatorjev. Naslov uredništva Tabor 7, c/o Radej, 1000 Ljubljana, info@sdeval.si.

Podpornik SDE Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana <http://www.ier.si/>